

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

Mateja Moser

**RAZARANJE I PORATNO RESTAURIRANJE
FRANJEVAČKE CRKVE U VUKOVARU**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: dr. sc. Marko Špikić, izv. prof.

Zagreb, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

Diplomski rad

RAZARANJE I PORATNO RESTAURIRANJE FRANJEVAČKE CRKVE U VUKOVARU

Mateja Moser

SAŽETAK

Crkva sv. Filipa i Jakova i franjevački samostan pripadaju u najznačnije barokne građevine u gradu Vukovaru. Crkva sv. Filipa i Jakova građena je od 1723. do 1733. godine, a samostan od 1723. do 1754. godine. Nakon toga su uslijedile dogradnje i pregradnje, a najznačanja pregradnja bila je krajem XIX. stoljeća, prema projektu Richarda Jordana. Crkva je jednobrodna građevina koja na pročelju ima toranj/zvonik, a na brod se nastavlja transept sa tri traveja i tri bočne kapele, a zaključen je polukružnom apsidom. Samostan se sastoji od tri krila te ima klaustar i samostansko dvorište. Tijekom tromjesečne vojne opsade Vukovara 1991. godine od strane Jugoslavenske narodne armije (JNA) i paravojskih snaga iz Srbije samostan je teško oštećen velikim brojem projektila, a kasnije uvršten u pet prioritetnih građevina koje je bilo potrebno restaurirati. Restauriranje franjevačkog samostana započelo je 1998. godine, a trajalo je sve do 2015./2016. godine. Uz restauriranje oštećenih dijelova, velik dio crkve i samostana je rekonstruiran metodom „faksimila“ uz korištenje povijesnih izvora i fotodokumentacije.

Rad je pohranjen u: Knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Rad sadrži: 72 stranice, 70 reprodukcija, izvornik je na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: barok, Domovinski rat, franjevačka crkva, konzerviranje, ratno razaranje, restauriranje, Vukovar

Mentor: dr. sc. Marko Špikić, izv. prof.

Ocjenjivači: dipl.ing.arh.dr.sc. Zlatko Jurić, doc.dr.sc. Franko Ćorić

Datum prijave rada: 25.2.2017.

Datum predaje rada: 9.3.2018.

Datum obrane: 9.3.2018.

Ocjena: odličan (5)

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Mateja Moser, diplomantica na Istrazivačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Razaranje i poratno restauriranje franjevačke crkve u Vukovaru*, rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu,

9.3.2018.

Vlastoručni potpis

Mateja Moser

Zahvale

Zahvalu upućujem mentoru dr. sc. Marku Špikiću.

Zahvalu upućujem fra Ivici Jagodiću, župniku i gvardijanu župe sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, koji mi je omogućio uvid u sakralni sklop.

Također, upućujem zahvalu pročelnici Zdenki Predrijevac, stručnom referentu Andriji Čavaru i stručnoj savjetnici Dragani Drašković iz Konzervatorskog odjela u Vukovaru koji su mi ustupili uvid u dokumentaciju vezanu uz poratno restauriranje franjevačkog sakralnog sklopa.

SADRŽAJ	
UVOD	6
1. VUKOVAR OD PRAPOVIJESTI DO XVIII. STOLJEĆA	7
1.1. ARHITEKTURA I URBANIZAM VUKOVARA	10
2. FRANJEVAČKI RED U VUKOVARU	14
2.1. ARHITEKTURA SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU	17
2.2. IZGRADNJA SAMOSTANA.....	18
2.2.1. IZGLED SAMOSTANA.....	18
2.3. CRKVA SV. FILIPA I JAKOVA	21
2.3.1. OLTARI U CRKVI SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU.....	28
3. RAZARANJE VUKOVARA, SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA 1991. GODINE	32
3.1. OPSADA VUKOVARA OD 24. KOLOVOZA DO 18. STUDENOG 1991.	32
3.2. FRANJEVAČKI SAMOSTAN I CRKVA TIJEKOM TROMJESEČNE OPSADE VUKOVARA	33
3.3. PRVI APELI ZA POMOĆ U OČUVANJU KULTURNIH DOBARA TIJEKOM OPSADE VUKOVARA 1991. GODINE.....	40
4. PORATNO RESTAURIRANJE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU	46
4.1. KONZERVATORSKE KONCEPCIJE PRIMIJENJENE U PORATNOM RESTAURIRANJU FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU	46
4.2. AKCIJE I PROGRAMI U SVRHU REVITALIZACIJE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA.....	46
5. PRVA FAZA PORATNOG RESTAURIRANJA – OD 1998. DO 2001. GODINE	48
5.1. SMJERNICE U PRIPREMI ZA IZVOĐENJE KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKIH RADOVA.....	48
5.2. PROJEKTI I RADOVI NA SAMOSTANU I CRKVI SV. FILIPA I JAKOVA.....	49
6. DRUGA FAZA PORATNOG RESTAURIRANJA - OD 2008. DO	55
2015. GODINE	55
6.1. RESTAURIRANJE OLTARA GOSPE ŽALOSNE	59
6.2. KRIPTA SPOMENA VUKOVARSKIH ŽRTAVA	60
ZAKLJUČAK	62
POPIS ILUSTRACIJA	64
LITERATURA	69
SUMMARY	72

UVOD

Tema ovog diplomskog rada vezana je uz franjevački samostan i crkvu sv. Filipa i Jakova. Radi se o najmonumentalnijem baroknom sakralnom sklopu koji se smjestio na uzvisini iznad grada Vukovara, mjestu na kojem se još u srednjem vijeku nalazila utvrda Vukovo. Dolaskom franjevaca nakon osmanlijskih upada smjestio se tu i barokni sklop koji je otada uz studij filozofije postao rasadište vjere i znanja.

Rad je podijeljen u tri glavna dijela. U prvom dijelu će se uz kratku povijest Vukovara opisati i arhitektura i urbanizam Vukovara do XVIII. stoljeća. Nadalje, biti će opisane povijesne okolnosti dolaska franjevaca u Vukovar, osnutak samostana i gradnja crkve. Nakon toga slijedi stilski opis crkve uz predočenje faza gradnje te kratki opis najznačajnijeg crkvenog inventara.

Drugi dio rada posvećen je razaranju Vukovara i franjevačkog samostanskog sklopa od strane ratnih agresora: pripadnika JNA i paravojsnih snaga iz Srbije. U ovome dijelu bitni su izvori i svjedočanstva razaranja koji će biti predstavljeni. Prijelazni dio u treći dio rada činit će popis štete na franjevačkom samostanu i crkvi sv. Filipa i Jakova.

Posljednji, treći dio rada pokušat će objasniti u sažetim ali temeljitim opisima kako je teklo restauriranje crkve. Naglasak će biti i na konzervatorskoj prezentaciji oltara Žalosne Gospe i kripe u crkvi. Cilj ovoga rada je prikazati povijest i sudbinu franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova i konzervatorsko–restauratorske metode te odrediti simbolično značenje i mjesto koje zauzimaju samostan i crkva u poslijeratnoj obnovi grada Vukovara.

U radu je konzultirana referentna literatura vezana uz povijest crkve. Iscrpnu povijest franjevačkog samostana i crkve donosi Paškal Cvekan (*Vukovar i Franjevci: povijesno kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Vukovaru prigodom 760 godina prvog pismenog spominjanja Vukovarske županije i 250 godina postojanja Franjevačkog samostana u Vukovaru*), a dnevnički zapisi vremena ratnog razaranja Vukovara 1991. godine objedinjeni su u tri knjige: *Vukovarski franjevci u domovinskom ratu: ratne i uzničke zabilješke* (Branimir Kosec i drugi, Zagreb, 1997.), *Kronika franjevačkog samostana u Vukovaru – godine progonstva i povratka* (Fra B. Kosec, Fra A. Perković, Vukovar, 2009.), *Treba li sve zaboraviti?! – spašavanje vukovarskog kulturnog blaga - Dnevnički zapisi 1991.-1999.* (Fra Marko Kurolt, Zagreb – Vukovar, 2013.).

Temeljita dokumentacija koja se nalazi u Konzervatorskom uredu u Vukovaru nezaobilazni je dio ovoga rada i na njoj se temelji treće poglavlje, a pritom svakako treba istaknuti doprinos Zlatka Karača koji je posvetio brojne članke arhitekturi franjevačkog samostana i crkve te njezinom restauriranju.

1.VUKOVAR OD PRAPOVIJESTI DO XVIII. STOLJEĆA

Naseljenost Vukovara i njegove okolice seže daleko u povijest. To područje proteže se uz rijeku Dunav i ušće rijeke Vuke.¹ Rijeka Vuka odvaja dijelove Starog i Novog Vukovara te je zaslužna za ime samog grada.

Mnogobrojna arheološka istraživanja otkrila su da na području Vukovara i njegove okolice život odvija još od mlađeg kamenog doba. Istraživanja su otkrila najstariju kulturu na tom području u periodu mlađeg kamenog doba (neolitika), a naziva se *starčevačka kultura*.² Ostaci starčevačke kulture pronađeni su na visokoj zaravni, upravo na onom mjestu gdje će u srednjem vijeku izrasti tvrđava Vukovo, a kasnije samostan i crkva sv. Filipa i Jakova.

Osim ove kulture, na Eltzovoj ciglani pronađeni su arheološki predmeti koji pripadaju *sopotskoj* kulturi. Danas je najznačajnija *Vučedolska kultura*³ koja posjeduje najviše materijalnih dokaza koji svjedoče o tadašnjem životu.(slika 1).

Slika 1. Pogled na ostatke Vučedolske kulture, Vučedol, između 3 000 g.pr.Kr i 2 200 g.pr.Kr.

Slijedila je ilirizacija, naseljavanje keltskih plemena, potom razdoblje Rimskog Carstva. Seobe naroda od VI. do VIII. stoljeća dovele su na Vukovarsko područje mnoge narode: Hune, Gote,

---

¹ Usp. Paškal Cvekan, *Vukovar i Franjevci: povijesno kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Vukovaru prigodom 760 godina prvog pismenog spominjanja Vukovarske županije i 250 godina postojanja Franjevačkog samostana u Vukovaru*, Vukovar, 1980., str. 9.

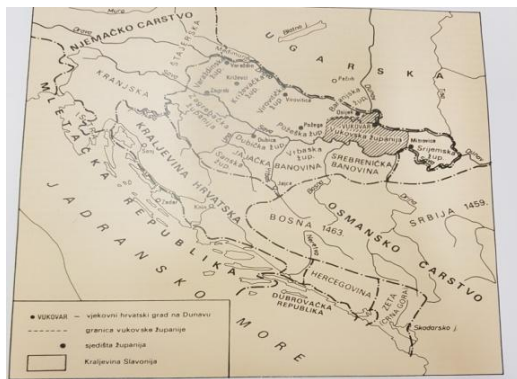
² Usp. Brane Crlenjak, *Vukovar - ponos Hrvatske: prilozi iz povijesti, kulture, književnosti*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, str. 7.

³ Vučedolska kultura – datira se u vrijeme između 3000 g.pr.Kr. do 2200 g.pr.Kr. Područje na kojem su pronađeni predmeti koji svjedoče o prijelazu iz bakrenog u brončano doba nalazi se 5 kilometara od Vukovara. Predmeti svjedoče o tadašnjem životu. Ljudi su se bavili stočarstvom i lovom, a na lokalitetu je pronađeno mnoštvo predmeta od keramike, a najpoznatija je Vučedolska golubica. (*Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća dr. Feletar, 1994., str. 59.)

Gepide, Avare i Slavene.⁴ Darovnica kralja Ludovika iz 846. godine jedini je poznati pisani dokaz iz ovog razdoblja. U toj darovnici on slavenskom knezu Pribini daruje sto kmetskih sela na donjem toku rijeke Vuke.⁵ Zasigurno su na tom području postojala naselja, a nije isključeno da je, upravo zbog svog dobrog geografskog i strateškog položaja, postojala utvrda kneza Pribine.

Sljedeći pisani dokument koji nam svjedoči o postojanju utvrde je dokument anonimnog notara kralja Bele III. (1172.–1196.) u kojem piše da su Mađari oko 934. godine zauzeli Vukovo.⁶ Pod nazivom Vukovo, koji se od onda javlja u povijesnim dokumentima, podrazumijeva se utvrda (*castrum*) na brežuljku. Ta utvrda nalazila se na desnoj strani ušća Vuke u Dunav, a položaj je bio najbolji izbor za stolovanje kraljevskih odabranika.

Upravo u tom razdoblju nastaju najznačajnije županije Slavonije kao što su Požeška županija i Srijemska županija te Vukovska županija sa sjedištem u Vukovu (slika 2). Ona se protezala istočno od Požeške i zapadno od Srijemske županije. Vukovska županija nastavlja se i dalje razvijati kroz srednji vijek o čemu nam svjedoče pisana vrela.

Slika 2. Karta sa prikazom Vukovske županije

Najznačajnija je darovnica kralja Andrije II. iz 1231.godine⁷ u kojoj se spominje županija Vukovo. Tijekom XIII. i XIV. stoljeća vlast na području Vukovske županije obavlja slavonski ban, do dolaska Anžuvina na vlast kada tu ulogu obavlja mačvanski ban. Županija Vukovo postoji sve do 1526., odnosno do Mohačke bitke i osmanlijskog osvajanja Slavonije. Ispod tvrđave se još od XIII. stoljeća nalazilo naselje ili, kako se u literaturi naziva, podgrađe tvrđave Vukovo (*suburbium castris Walkou*)⁸, a ime Vukovar je dobilo u XIV. stoljeću. Od tada pa do

⁴ Usp. Brane Crljenjak, *Vukovar - ponos Hrvatske: prilozi iz povijesti, kulture, književnosti*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, str. 7.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

⁷ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 10.

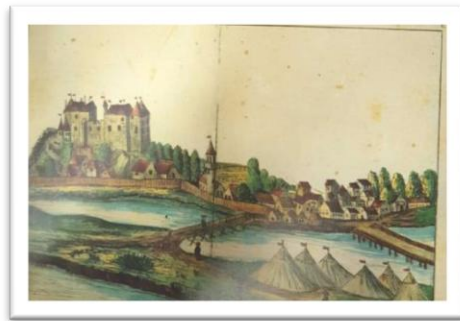
⁸ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 14

dolaska Osmanlija 1526. podgrađe Vukovar se istodobno razvijalo s kraljevskom utvrdom Vukovo, a bilo je bogato obrtničko i trgovačko naselje.

Osmanlijsko carstvo već je stoljećima pokušavalo osvojiti i pokoriti Europu, a tu sudbinu nije izbjegao ni prostor Balkana. Od XIV. stoljeća osmanska vojska počinje se približavati Balkanu. Godine 1459. osvojena je Bosna, a 1521. godine pao je Beograd.⁹ U mjesecu srpnju 1526. Vukovar je mirno osvojio Sulejman II. na čelu osmanlijske vojske.¹⁰

Tijekom osmanlijske vladavine u Vukovaru došlo je do značajnih promjena. Promijenila se vlast pa tako s njom i upravne i društvene okolnosti. Također, Ibrahim paša je sagradio most preko Vuke kako bi sa svojim stvarima mogla proći osmanlijska vojska. Osmanlije su zauzele kraljevsku tvrđavu koja je tada i promijenila izgled. Iz povijesnih dokumenata saznajemo da je 1526. godine utvrda opustošena i „nečista“¹¹, a uokolo grada je smješteno još nekoliko seljačkih kuća sa trgovinama, a na mjestu današnjeg dvorca Eltz nalazio se samostan muslimanskih monaha Svetoga Ilije (slika 3).

Slika 3. *Veduta Vukovara 1608. godine: prema M. Prandstätteru*

Osmanlijska vladavina u gradu Vukovaru imala je vijek trajanja, ali je i ostavila posljedice. Vukovar je oslobođen bez borbe, baš kao što je i bio osvojen, nakon što je 1687. godine carska vojska istjerala iz Osijeka tursku vojsku i krenula prema Erdutu. Kada je to saznala osmanlijska vojska iz Vukovara, spalila je staru tvrđavu i pobjegla u Ilok. Iz Vukovara je odselilo muslimansko stanovništvo, a grad kao da je nestao. Slična situacija bila je i s većinom oslobođene Slavonije. Ona je sada pripadala austrijskom kralju, a on ju je dao na upravljanje bečkom komoru i Dvorskom ratnom vijeću.¹² Dugo se vodila bitka da oslobođena Slavonija

---

⁹ Usp. *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća dr. Feletar, 1994., str. 126.

¹⁰ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980. str. 24.

¹¹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 25.

¹² Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 30

pripadne Hrvatskoj, a to se dogodilo tek 1741. godine kada je Marija Terezija vratila Slavoniju Hrvatskoj.¹³ Godine 1745. osnovana je Srijemska županija sa središtem u Vukovaru.¹⁴

1.1. ARHITEKTURA I URBANIZAM VUKOVARA

Kao što je ranije spomenuto, pretpostavlja se da se već u IX. stoljeću na uzdignutoj zaravni na desnoj obali rijeke Vuke nalazila utvrda. Ne zna se kako je ta utvrda izgledala. Od XII. stoljeća na tom mjestu se zasigurno nalazila utvrda i njeno ime je u pisanim dokumentima glasilo Vukovo. Utvrda Vukovo (*castrum de Wolco*) nalazila se na brijegu između današnje Augustinčičeve i Gajeve ulice.¹⁵ Prepoznato je nekoliko faza u gradnji utvrde. U prvoj, romaničkoj fazi utvrda je imala dvije četverokutne kule spojene dvorištem koje je bilo ograđeno. Utvrdu se pristupalo preko podiznog mosta na istočnoj strani. Pregrađivana je u vrijeme gotike, odnosno između XIV. i XV. stoljeća, a tada je dobila jednu kvadratičnu kulu na vrhu podgrađa. Još je početkom XVI. stoljeća dobila ranorenesansni pojas zidina s kružnom polukulom prema Dunavu i poligonalni bastion.¹⁶ Ispod tvrđave nalazilo se naselje sa stambenim kućama i trgovinama te je ono bilo trgovačko središte. To naselje nazivalo se podgrađe (*suburbium*). U sredini se nalazio trg koji je služio za trgovanje, a uokolo su se nalazili stambeni objekti. Na tom području svoje kuće podižu i kraljevi plemići (jobagi), a te su kuće bile nešto velebnije od kuća seljaka i trgovaca. Kroz srednji vijek podižu se i sakralni objekti, a iz povijesnih izvora poznato je šest crkava građenih tijekom ovih stoljeća. Ni jedna crkva nije danas sačuvana, a možda najznačajnija je bila crkva sv. Jurja. To je bila romanička crkva građena od kamena. Ne postoje povijesni zapisi o postojanju samostana.¹⁷ Ovaj izgled grada nije se mijenjao sve do dolaska osmanlijske vojske 1526. godine.¹⁸

Kada je osmanlijska vojska osvojila Vukovar on je promijenio svoj izgled. Tada je i vezir Ibrahim sagradio most preko Vuke, a sultan Sulejman zaposjeo utvrdu. Osmanlije su u utvrdu smjestile svoju vojsku i polako uređivali grad.

Iz tog vremena sačuvani su zapisi poput putopisa isusovca Bartola Kašića. On ovako opisuje Vukovar:

---

¹³ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 30

¹⁴ Usp. Zlatko Karač, *Gradograditeljstvo i graditeljstvo na tlu Vukvara od prapovijesti do kraja osmanske vlasti*, u: *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća dr. Feletar, 1994., str. 267.

¹⁵ Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1994., str., 145.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1994., str., 145.

¹⁸ Isto.

„Nakon mnogih dana provedenih (u području Ljube kod Iloka) svidjelo se gospodinu Šimunu oca Kašića odvesti prema Vukovaru (versus Vukovarium), gdje se na brežuljku pokraj kraljevskog puta nalazi sada znatna turska utvrda, a u podnožju brežuljka je kraljevska Karvasarija (prenoćište).“¹⁹

Drugi vrijedan opis Vukovara za vrijeme turske vlasti donosi Evlija Čelebija, osmanlijski putopisac. On 1663. godine boravi u Vukovaru te iznosi svoje opise u knjizi *Putopisi*. Ovako on opisuje tvrđavu:

„Gradska tvrđava leži na obali Dunava. Na sjevernoj strani rijeke Vuke nalazi se Mala tvrđava sazdana tako čvrsto kao da ju je gradio Šeddad. U toj tvrđavi postoji dizdareva kuća, Sulejmanhanova džamija, skladište municije i žitni magacin. Ona ima šest daskom pokrivenih kula i jednu kapiju, koja je okrenuta prema zapadu....“²⁰

a ovako varoš:

„Ona leži na jednom prodolnom mjestu, na obali rijeke Dunava i rijeke Vuke, a sastoji se od pet stotina impozantnih kuća koje su pokrivene šindrom. Zidovima kojima su ograđena dvorišta zaklanjaju bašče.... U toj varoši ima pet mahala pet bogomolja i jedna prijatna džamija. Tu postoje tri mala hana koji služe kao prenoćišta....“²¹

Iz tih opisa vidljivo je da je Vukovar znatno promijenio izgled tijekom osmanlijske vlasti, a kada je njihova vojska napustila Vukovar u njoj su ostale naseljene samo 44 kuće.²² Proces povratka stanovništva u Vukovar bio je dug i spor, ali ipak je postojao. Obnova je započeta postupno, a vrhunac je doživjela sredinom XVIII. stoljeća.

Od 1740ih godina Vukovar se počeo urbanistički i arhitektonski razvijati u baroknom duhu. Protjerano stanovništvo iz Vukovara se polako vraćalo, a veliku ulogu odigrali su grofovi Eltz, koji su kupili Vukovar 1736. godine.²³ Pri izgradnji baroknog Vukovara u potpunosti su srušeni ostaci srednjovjekovne ili osmanlijske arhitekture, a jedine građevine koje su tijekom prve polovice XVIII. stoljeća još postojale su ostaci srednjovjekovne utvrde (srušene 1752. godine) i

---

¹⁹ Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 26.

²⁰ Isto.

²¹ Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., 27.str.

²² Usp. Vlado Horvat, *Franjevci i Vukovar*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej Vukovar, 1998., str. 20.

²³ Usp. Zlatko Karač, *Urbanistički razvoj i arhitektonska baština Vukovara od baroka do novijeg doba (1687 - 1945)*, u: *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća dr. Feletar, 1994., str., 267.

Sulejmanov most na Vuki koji je srušen u drugoj polovici XVIII. stoljeća (točnije 1787. godine).²⁴

Barokni Vukovar se sastoji od dvije cjeline koje odvaja rijeka Vuka. Tako se na desnoj obali rijeke nalazi Stari, a na lijevoj obali Novi Vukovar (slika 4). Arhitektura u Starom Vukovaru je okarakterizirana kao provincijalna s pučkim elementima, dok jezgru Novog Vukovara čini dvorac Eltz te zgrade za vojsku i državnu upravu, a u stilskom pogledu i načinu oblikovanja bliže su srednjoeuropskim građevinama.²⁵

Sakralni objekti u Vukovaru prvotno su bili izgrađeni od drvene građe te su ih karakterizirali pučki elementi. Upravo je takva bila i prvotna franjevačka crkva koja je srušena nakon 1732. godine. Osim franjevačke crkve, koja će dominirati panoramom Vukovara, grade se tijekom XVIII. stoljeća i pravoslavna crkva sv. Nikolaja te dvije kapelice. Kapelice su izgrađene donacijom feuda Antuna Pöhr de Rosenthala sredinom XVIII. stoljeća, a to su kapela sv. Roka i kapela sv. Ivana Nepomuka koja je izgrađena u perivoju ispred pročelja franjevačke crkve.

Tijekom urbanizacije grada počinju se i graditi monumentalne crkve u stilskim obilježjima marijaterzijanskog baroka.²⁶ Nesumnjivo je barokna faza odredila daljnju sudbinu grada Vukovara, a on se nadalje razvijao i proširivao arhitekturom u duhu historicizma, secesije i moderne gradnje.

U duhu kasnobaroknog klasicizma nicala su zgrade na području Novog Vukovara, a taj jednostavni i čisti klasicizam donose vojni inženjeri. U to vrijeme se i gradi dvorac grofovske obitelji Eltz (slika 5). Dvorac je sagrađen na mjestu drvene Küffsteinove kurije i prvobitne kurije Eltz. Gradnja dvorca započeta je 1749., a završena 1751. godine u klasicističkim oblicima monumentalnih razmjera.²⁷ Nema sumnje da je on, kao franjevački samostan i crkva u Starom Vukovaru, dominirao Novim Vukovarom.

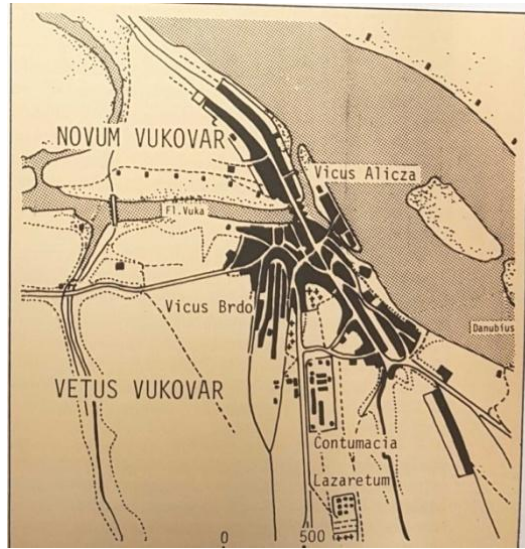
---

²⁴ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1994., str., 268.

²⁵ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1994., str., 268.

²⁶ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1994., str. 272.

²⁷ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1994., str. 274.

Slika 4. *Rektificirani plan baroknog Vukovara krajem XVIII. stoljeća (crtež Z. Karač)*

Slika 5. *Pogled na dvorac Eltz, 1960. godine*

2. FRANJEVAČKI RED U VUKOVARU

Franjevački red ili red Male Braće osnovao je sv. Franjo Asiški 1209. godine (slika 6).²⁸ Red Male Braće (lat. *Ordo fratrum minorum* – OFM) bio je nadahnut skromnim životom sv. Franje te odlučan da živi život kroz Kristovo evanđelje. Odlike Reda bile su potpuno odricanje od materijalnog i bilo kakvog posjedovanja. Ponekad se nazivaju upravo zbog toga i *pustinjski red*. Svoj pravni oblik kao Red Male Braće dobili su kada je papa Honorije III. odobrio napisano Pravilo od dvanaest poglavlja, što se dogodilo godine 1223.²⁹ Od tada su franjevci počeli širiti svoje propovijedanje ne samo Italijom, već i širom Europe.

Slika 6. Sveti Franjo Asiški

Franjevci se na prostoru Hrvatske javljaju još prije nego je Red bio potvrđen. Prema Tomi Čelanskom, životopiscu sv. Franje Asiškog, sv. Franjo je obitavao na našem području 1212. godine.³⁰ Franjevci dolaze u Hrvatsku iz Italije. Prvo preko mora dolaze na južno područje Hrvatske, a nakon toga u kontinentalnu Hrvatsku. Godine 1217. osnovana je provincija za Ugarsku i Hrvatsku pod imenom *Provincia Hungariae*.³¹

Franjevački red se nastojao razvijati u skladu s političkom i kulturnom scenom na tom području. Jedan od bitnih koraka je bio taj da steknu naklonost kraljeva koji su bili nositelji političke i zakonodavne vlasti. Svojim skromnim životom te čistom vjerom u Krista vrlo brzo pridobili su narod, a potom postali kraljevi poslanici, biskupi, plemićki savjetnici, inkvizitori i misionari.³²

²⁸ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str.41.

²⁹ Isto.

³⁰ Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 5.

³¹ Isto.

³² Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 5.

Franjevci se preko pokrajine Bosne - Hrvatske proširuju na prostor Slavonije i Podunavlja.³³ Samostane osnivaju na našem prostoru već od XIII. stoljeća. U pokrajini Slavoniji koja se odnosi na područje između Save i Drave oblikuju se dvije *Kustodije*, a to su *zagrebačka* i *pećujska*. Zagrebačkoj Kustodiji pripadaju samostani u: Zagrebu, Virovitici, Našicama, Požegi, Kostajnici i Kloštaru Podravskom, a pećujskoj u: Varaždinu, Pećuh i Koprivnica.³⁴ U ovo vrijeme još se ne spominju, barem ne u pisanim zapisima, samostani na vukovarskom području.

Prvi franjevački samostan na području Vukovske i Srijemske županije je bio Bač. On se prvi puta spominje u XIV. stoljeću., točnije, osnovan je 1301. godine.³⁵ Bač se nalazi na lijevoj obali Dunava i igrao će veliku ulogu u osnivanju franjevačkog samostana u Vukovaru.

Tijekom XIV. i XV. stoljeća na području Vukovske županije spominje se sedam samostana, a to su: Ilok, Tordinci, Đakovo, Alšan, Vrbici, Šarengrad (*Athia*) i Berak (*Perecke*).³⁶ Samostan u Iloku najstariji je u županiji, a ostali samostani igrali su bitnu ulogu na tom području. Nije poznato niti je sačuvan bilo kakav zapis o samostanu u gradu Vukovaru. Poznato je da su samostani s ovog područja 1523. pripadali Ugarskoj vikariji koja je postala *Provincija Presvetog Otkupitelja* sa sjedištem u Gjöngjösü.³⁷ Svi samostani održali su se do vremena osmanlijskog osvajanja kada ih franjevci napuštaju.

Kako se osmanlijska vojska početkom XVI. stoljeća sve više približavala pokrajini Slavoniji tako je strah franjevaca sve više rastao. Kada su Osmanlije 1526. osvojile područje Podunavlja, franjevcima nije preostalo drugo nego bježati i skrivati se u obližnjim šumama s vjernicima.³⁸ Gotovo svi samostani u Vukovskoj županiji polako su se ugasili. Jedinu nadu i spas u to vrijeme pružili su bosanski franjevci koji su imali dopuštenje da djeluju unutar Osmanlijskog carstva. To saznajemo iz pisma turskog sultana Mehmeda II. fra Anđelu Zvijezdoviću pod nazivom „*ahdnama Mehmeda II*“ iz 1463. i 1464. godine.³⁹ Na taj način bosanski franjevci su bili zaduženi za cijelu Slavoniju i Bosnu, da se koliko je to u njihovoj moći brinu za vjernike i prenose Riječ Evandjelja.

---

³³ Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 5.

³⁴ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 42.

³⁵ Isto.

³⁶ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 44.

³⁷ Podatak se saznaje iz kronika samostana u Gjöngjösü iz 1526. godine kada se nabrajaju samostani stradali od turske vojske (*Chronicon* za godinu 1526.) (Paškal Cvekan, *Vukovar i Franjevci: povijesno kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Vukovaru prigodom 760 godina prvog pismenog spominjanja Vukovarske županije i 250 godina postojanja Franjevačkog samostana u Vukovaru*, Vukovar, 1980., str.26.)

³⁸ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str., 46.

³⁹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str., 46.

Tako su kroz XVII. stoljeće bosanski Franjevci, djelujući iz Bapske⁴⁰, mjesta okruženog šumama i daleko od prometnih puteva, obnavljali okolne crkve i brinuli se za vjernike. Kako bi se razumio dolazak franjevac u Vukovar bitno je spomenuti mjesto Laz. Sačuvani su pismeni zapisi da su franjevci iz Laza vodili brigu o vjernicima u Vukovaru tijekom XVII. stoljeća, a upravo će ti franjevci nakon odlaska Osmanlija doći u Vukovar 1688. godine.⁴¹

Dolazak franjevac iz Laza u Vukovar predstavlja bitan korak u formiranju vjerskog i umjetničkog života u samom gradu. No prema povijesnim izvorima saznajemo da je tu već postojala mala drvena crkvice izvan naselja koja je služila i u vrijeme osmanlijske vlasti, a kada je Vukovar oslobođen osmanlijske vlasti jedan franjevac iz Laza se nastanio u grad Vukovar. Spominje se da je taj prvi upravitelj župe u Vukovaru bio fra Martin iz Nijemaca 1695. godine.⁴² Osim samostana u Lazu, bitnu ulogu u formiranju franjevac u Vukovaru igrao je i bački samostan. Krajem XVI. stoljeća i početkom XVII. stoljeća povijesne okolnosti navele su na to da bački samostan neko vrijeme boravi u Vukovaru. Bački samostan su utemeljili franjevci iz Gradovrha koji su bili protjerani iz Bosne, a sa sobom su ponijeli čudotvornu sliku Majke Božje te nazvali taj samostan gradovrški samostan Majke Božje.⁴³

Gvardijan bačkog samostana koji je došao u Vukovar zvao se o. Antun Oršić. On je u vrijeme svojega boravka u Vukovaru nadogradio i proširio vukovarsku rezidenciju koja se u to vrijeme nalazila u današnjoj Gajevoj ulici. Ispod kuće je uredio podrum, podigao blagovaonicu, kuhinju i četiri sobe za stanovanje redovnika. Sve je to izrađeno od drveta.⁴⁴ Gvardijan također započinje i izgradnju nove crkve koja je posvećena Svetom Filipu i Jakovu. Crkva je izgrađena kao i prijašnja od drveta, no sada uz župnu kuću.

Izgradnjom crkve i proširenjem župne kuće započeo je novi život franjevac u opustošenom Vukovaru. Stanovništvo se polako počelo vraćati te se počelo s izgradnjom novih kuća, a uskoro je cijeli grad ponovno oživio u baroknom izdanju.

Početkom XVIII. stoljeća i dalje traje povezanost bačkog i vukovarskog samostana. Naime, tadašnji gvardijan o. Andrija Barišić i dalje upravlja vukovarskim samostanom iz Bača, dok je u

---

⁴⁰ Bapska- mjesto nedaleko franjevačkog samostana u Athii (Šaregradu). Godine 1581. se održala Sinoda u crkvi Svete Marije, sačuvano je pismo iz kojeg doznajemo teško stanje u tom području te molbu Papi da pošalje svoje izaslanike. Papa šalje tada apostolskog propovjednika Bonifacija Stjepana, biskupa u Stonu. (Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 49.)

⁴¹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 51.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 54.

Vukovaru živjelo tek nekoliko franjevacu. Godine 1723. otac Marko Dragojević, poglavar vukovarske rezidencije, dobiva slobodu od bačkog samostana i na taj način postaje neovisan. To je bio prvi korak u formiranju vukovarskog samostana. Slijedilo je dopuštenje cara iz Beča. To se dogodilo nakon provincijskog sastanka u Sinju 20. svibnja 1730. u kojem su prema dopuštenju cara iz Beča tri samostana proglašena formalnim, a to su: vukovarski samostan Svetog Filipa i Jakova, cernički Sv. Petra apostola i radnički Svete Marije od milosti.⁴⁵

Na taj način vukovarski samostan postao je punopravni samostan Franjevačkog reda u Provinciji Bosne Srebrene, a njegov prvi gvardijan bio je o. Marko Dragojević.⁴⁶

Vukovarski samostan rastao je iz godine u godinu. Kako je istovremeno slijedila izgradnja monumentalnog samostana i crkve, tako je potreba za franjevcima bila veća. Ono što je posebno značajno bilo za franjevce jest obrazovanje. Vukovarski franjevci su već prije osnutka samostana brinuli za obrazovanje katoličke mladeži, a značajan je podatak da se 1733. godine otvorio provincijski studij filozofije.⁴⁷ Taj studij trajao je tri godine prema propisima franjevačkog reda. Uz studij osnovana je i knjižnica koja je skupljala rukopise i tiskane knjige te na taj način postala vrijednom riznicom knjižne umjetnosti.

2.1. ARHITEKTURA SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU

Veliku ulogu u protjerivanju Osmanlija na području Balkana i ostatka Europe imala je dinastija Habsburgovaca. Kada su Osmanlije protjerane zavladao je novo doba, a to se vidjelo u svim segmentima života. U umjetnosti se to najviše očitovalo u arhitekturi. Najveći utjecaj svakako je imao Beč. On je bio srce iz kojeg su se onda širile ideje do najudaljenijih i najmanjih krajeva Habsburškog Carstva. Umjetnost toga vremena prestaje biti nacionalna i postaje europska.⁴⁸ No, iz primjera vidimo kako su se lokalne značajke na kontinentalnom prostoru Hrvatske dugo zadržale. Na području Hrvatske izgrađuju se novi samostani i crkve u duhu baroka, a najviše njih upravo su dali izgraditi franjevci. Oni počinju graditi samostane i crkve u XVII. stoljeću na

---

⁴⁵ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 56

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 58.

⁴⁸ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, posebni otisak iz izdanja: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Odjel za povijest umjetnosti centra za povijesne znanosti, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1982. [s. a.], str. 33.

području zapadne Hrvatske, a tek u XVIII. stoljeću svoju graditeljsku djelatnost šire na prostor Slavonije.⁴⁹

Anđela Horvat zaključuje da crkve nastale u XVIII. stoljeću u kontinentalnoj Hrvatskoj u većini slučajeva sadrže jedan glavni brod i sve su većinom longitudinalne, a rjeđe su centralnog tipa. Većina crkava ima svetište uže od glavnog broda, a ono može biti zaobljeno ili trostranično svetište.⁵⁰

2.2. IZGRADNJA SAMOSTANA

Unatoč pravnim poteškoćama koje su imali vukovarski franjevci, ipak se pristupilo proširenju župnikove kuće u samostan i izgradnji nove crkve. Najviše je za to bio zaslužan o. Petar Dragojević, otac o. Marka Dragojevića, predstojnika vukovarske rezidencije. Nakon što su riješene poteškoće pravne prirode pristupilo se polaganju kamena temeljca budućeg samostana i crkve u Vukovaru. Bilo je to 24. lipnja 1723. kada je služena misa na mjestu buduće crkve koju je predvodio Andrija Natali, generalni vikar u Srijemu, a na njoj su bili prisutni ostala braća franjevci kao i predstojnici rezidencije.⁵¹

Nakon polaganja kamena temeljca krenulo se u izgradnju samostanske zgrade. Ona je građena od 1723. do 1727. godine.⁵² Nije poznato tko je projektirao samostan jer nije sačuvan nacrt za izgradnju, no u literaturi se spominje da je glavnu zamisao dao o. Marko Dragojević, kojeg se drži utemeljiteljem vukovarskog samostana. Zgrada samostana dodatno se gradila i preuređivala kroz cijelo XVIII. stoljeće, a posljednja u nizu faza jest historicistička, nakon obnove i proširenja crkve, što se zbilo 1896. i 1897. godine.⁵³

2.2.1. IZGLED SAMOSTANA

Samostan (slika 8) je građen u baroknom stilu s lokalnim značajkama, a sastoji se od tri samostanska krila. Smješten je sjeverno od crkve, a zajedno s crkvom čini zatvorenu cjelinu s klaustrom u središtu. Građen je od pečene opeke koja mu daje na čvrstini i masivnosti, a zajedno s monumentalnom crkvom dominira gradskom panoramom. Sjeverno krilo je najstarije i izgrađeno u vrijeme o. Marka Dragojevića 1727. godine. Istočno i zapadno krilo se gradi nešto

---

⁴⁹ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 101.

⁵⁰ Usp. Anđela Horvat, *nav. dj.*, 1982., str. 34.

⁵¹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 58.

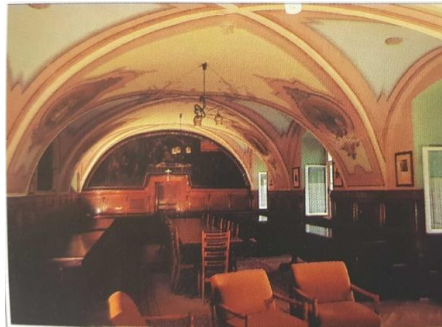
⁵² Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980. str. 59.

⁵³ Zlatko Karač, *Arhitektonski sklop i urbano okruženje samostana i crkve sv. Filipa i Jakova*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 26.

kasnije, a završavaju 1731. kada dobivaju krov. Samostan je potpuno dovršen 1736. godine, a kasnije, 1756., nadograđen drugi kat iznad zapadnog krila.⁵⁴

a) Sjeverno krilo

Sastoji se od prizemlja i kata s pet prozorskih osi na oba kata. U prizemlju se nalazi blagovaonica i kanaba (pivnica) te samostanske sobe i spremište.⁵⁵ Ispod prizemlja nalazi se podrum sa bačvastim svodom. Blagovaonica je najveća i najreprezentativnija prostorija u samostanu. Presvođena je plitkim baroknim bačvastim vodom, a oslikana je u gornjem dijelu različitim motivima. Oslikali su je Franjo Horvat i Brolo, Zorattijevi slikari iz Maribora u kolovozu 1911. godine. Sadrži i sliku „Krist u Emausu“ koju je naslikao Pavao iz Pečuha 1756. godine.⁵⁶ Gornji kat sadrži hodnik i nanizane redovničke sobe.

Slika 7. Pogled na blagovaonicu u franjevačkom samostanu prije razaranja

b) Zapadno krilo

Krilo se sastoji od dva kata, a pročelnom stranom gleda na park i kapelu sv. Ivana Nepomuka. U prizemlju i na katu nalaze se sobe odvojene hodnikom. Sobe u prizemlju imaju ulogu prijamnih soba i kancelarija, a sobe na katu su za provincijala. Na spoju zapadnog i sjevernog krila nalaze se stube. Godine 1756. nadograđeno je još jedan kat na zapadnom krilu.

Slika 8. Pogled na franjevački samostan sa crkvom sv. Filipa i Jakova (razglednica, oko 1910.)

⁵⁴ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 26.

⁵⁵ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 60.

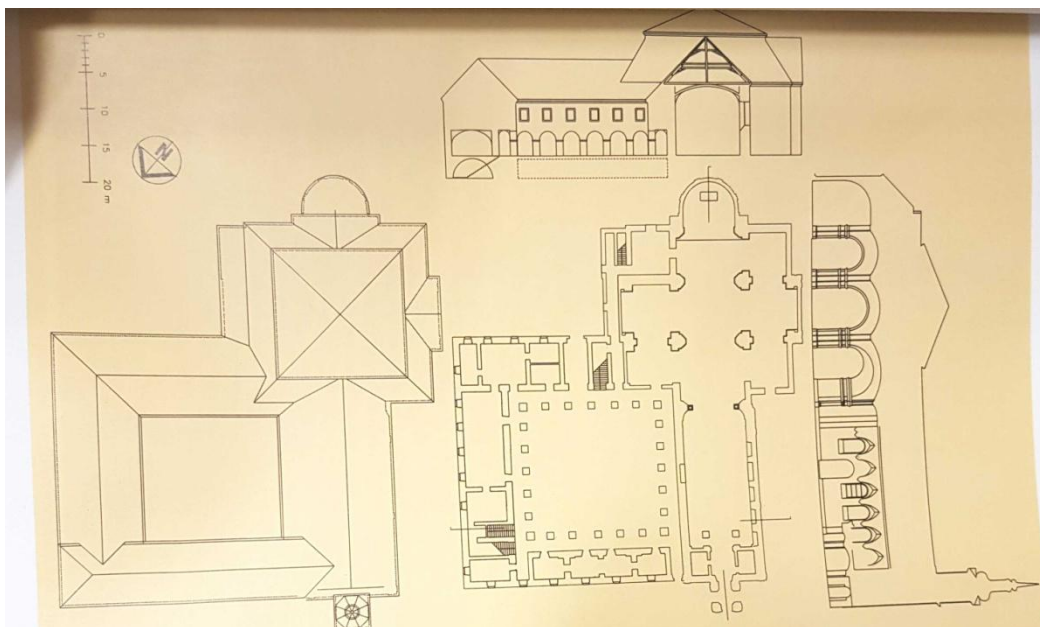
⁵⁶ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 61.

c) Istočno krilo

Krilo je namijenjeno za časne sestre koje su smještene u sobama na katu. U prizemlju se nalazi velika samostanska kuhinja, a na katu je smještena vrijedna samostanska knjižnica sa 17000 vrijednih knjiga. Ta prostorija proširena je 1923. godine.⁵⁷

Samostan je izvana vrlo jednostavno uređen skromnom dekorativnom plastikom. Vodoravni vijenci odvajaju katove, a još se nalaze dekoracije kanelirane rustike u prizemlju zapadnog krila. U središtu se nalazi samostanski klaustar, a omeđen je samostanskim krilima. Klaustar je u prizemnom dijelu razveden jednostavnim polukružnim lukovima sa decentnim impostima, a veliki luk s istočne strane, koji je ujedno i prolaz dijeli samostanski kvadrat od dvorišta (slika 9 i slika 10).

Dvorište se nalazi ispred istočnog krila samostana, velike je površine i završava istočnim zidom s ulaznim baroknim portalom. U dvorištu su se nalazile pomoćne zgrade, na primjer žrvnara (*pistoria*) i sukna (*pannificina*).⁵⁸ Tako se u samostanu proizvodilo brašno za kruh zbog brojnosti franjevacu te su se izrađivala platna za tunike (košulje). U samostanskom dvorištu još se nalazio i bunar te povrtnjak.

Slika 9. Približna arhitektonska snimka vukovarskog franjevačkog sklopa (Auto-CAD B. Uršić. 1997.)

⁵⁷ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str.28.

⁵⁸ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 61.

Slika 10. i Slika 11. *Pogled iz klaustra na samostanska krila, 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović, fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru*

2.3. CRKVA SV. FILIPA I JAKOVA

a) Drvena crkva

Kako je već spomenuto, nakon odlaska Osmanlija iz Vukovara, bački franjevci su došli u grad i tamo zatekli staru drvenu crkvicu. Ta drvena crkvica je bila skromnih dimenzija i izgrađena od drveta, no podosta udaljena od župnikove kuće.

Zaslugom o. Antuna Oršića počinje se graditi druga crkva koja se nalazila uz župnikovu kuću. Ona se nalazila na brijegu pri vrhu Šlezije (Gajeva ul. kod br. 31).⁵⁹ Kao i prva drvena crkvica, i ova novoizgrađena drvena crkva bila je posvećena apostolima sv. Filipu i Jakovu, a tu posvetu nosi i danas. Nova drvena crkva izgrađena je 1707. godine, a njen opis saznajemo iz vizitacije pečujskog kanonika iz 1729. godine.⁶⁰ Prema opisu, crkva je bila drvena, a obložena cementom i bijelim vapnom. Ima tornjić na pročelju crkve izgrađen isto od drveta te drveni strop i drveni pod. Nema kripote, a u blizini se nalazi groblje sa kapelicom u središtu.⁶¹ U drugom dokumentu koji se naziva *Velička spomenica* i datira iz godine 1730., saznajemo da su se u toj crkvi nalazila tri oltara: oltar Svetih Filipa i Jakova, oltar Bl. Djevice Marije i oltar Svetog Antuna. Drži se da su postavljeni 1712. godine jer se na oltaru sv. Antuna nalazi godina 1712. Taj oltar je kasnije preimenovan u oltar sv. Franje kada se gradila nova zidana crkva.⁶²

⁵⁹ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 25.

⁶⁰ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 63.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

b) Zidana crkva

Izgradnja nove zidane crkve započinje u isto vrijeme kada i samostan. Bilo je to u vrijeme o. Marka Dragojevića. Kamen temeljac položen je istodobno kada i za samostan, 24. lipnja 1723. godine.⁶³

U prve tri godine gradnje, točnije od 1723. do 1726. godine, iskopani su temelji nove crkve, a crkva je neprekidno građena do 1733. godine.⁶⁴ Do 1729. godine postavljeni su zidovi crkve i podignut je toranj, a krovšte 1731. godine. Ostala oprema, kao što su prozori i drugi inventar, postavljeni su u crkvu 1732. godine. Svod je crkva dobila 1733. godine.⁶⁵

Crkva se nalazi s južne strane samostana i po tipu je jednobrodna građevina skromnih dimenzija. Nadsvođena je bila spljoštenim bačvastim svodom sa susvodnicama, a imala je prozore samo na južnom zidu. Ispod crkve su se nalazile dvije kripe, jedna za pokop redovnika, druga za vjernike.⁶⁶ Prema pisanim izvorima u crkvi se tada nalazilo sedam oltara. Glavni oltar nalazio se u svetištu, a naručio ga je iz Beča grof Ferdinand Kueffstein.⁶⁷

Prvotni crkveni zvonik nalazio se iza svetišta, a nakon dva desetljeća je srušen jer se nagnuo prema dvorištu. Temelji zvonika nisu bili dovoljno čvrsti te je uklonjena kupola i zvona, a toranj je srušen. Novi toranj izgrađen je pred pročeljem crkve, a izgradio ga je vukovarski zidar majstor Mihael Wichmann.⁶⁸

U vrijeme rušenja starog tornja iza svetišta crkve, pristupilo se proširenju apside. Taj posao obavio je majstor Karlo iz Osijeka.⁶⁹ Postoje nedoumice za koliko je apsida proširena, a Zlatko Karač navodi:

„Ipak, nije posve jasno kolika je nakon toga bila dužina crkve, jer je na kartama grada njezin gabarit različito prikazivan. Na Schraudovom planu (1795.) crkva je prema istoku nacrtana dužom od samostanskog kvadrata; prema vizitaciji s početka 19.st. opisana je kao kraća od samostana (28x9,48 m); na Homerovoj karti grada (1817.) apsida je točno poravnata s gabaritom samostana, dok je na kasnijoj regulaciji sitog mjerila (iz 1822.) crkva ponovno znatno kraća od samostana. Precizni austrougarski katastar (1863.) pokazuje da je bila duga upravo koliko i samostan (36 m) i zaključena ravnim svetištem (!). Moguće da je zbog nesolidnog tla taj apsidalni dio i nekoliko puta pregrađivan, a da o tome nisu sačuvani pisani tragovi.“⁷⁰

---

⁶³ Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 63.

⁶⁴ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 65.

⁶⁵ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 30.

⁶⁶ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 73.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 69.

⁶⁹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 67.

⁷⁰ Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 31.

Veliku pregradnju doživjela je crkva krajem XIX. stoljeća. Zbog svojih manjih dimenzija crkva nije mogla primiti sve vjernike i tada se pristupilo proširenju crkve. Prvi projekt izradio je arhitekt Franz Langerberger iz Bonna (1895.) no zbog njegove iznenadne smrti projekt je povjeren arhitektu Richardu Jordanu iz Beča.⁷¹ Radove je vodio građevinarski poduzetnik Vilim Philipp iz Vukovara tijekom 1896. i 1897. godine.⁷²

Prema Jordanovom projektu crkva je bila produžena za 24 metra te zamijenjena novim inventarom. Novi izgrađeni dio produžen je za tri traveja koja su prekrivena kupolastim poljima s pojasnicama („češke kape“), a zaključen polukružnom apsidom (slika 12). Središnji travej ima nešto viši kupolasti svod i označava točku križišta. Bočni brodovi odnosno kapele proširene su bočnim travejima sa svake strane, a zajedno sa središnjim čine transept koji se izdvaja od ostatka crkve. Također, arhitekt Jordan je zaključio taj novi dio šatorastim krovijem sa piramidalnim završetkom (slika 13). Prema svojem projektu dodao je bočna proširenja, galerije kora te novi ulaz u kriptu ispod kora. Dužina nove crkve ukupno iznosi 58 metara, što je svrstava među najveće crkve u Hrvatskoj.⁷³

Crkva je na vanjštini razvedena jednostavnim klasičnim oblicima. Plitki pilastri protežu se cijelim obujmom crkve, a završavaju u strešnom vijencu (slika 18). Pilastri su još razvedeni impostom. Nešto naglašenijom arhitektonskom plastikom razveden je novi dio crkve. Bočne kapele izvana su naglašene sa po dva pilastra između prozora iznad koje su dva reda vijenca i timpanon (slika 17). Apsida je najviše razvedena pilastrima (slika 19). Ovalni prozori nalaze se na zapadnom pročelju.

U vrijeme kada je crkva pregrađivana podignut je novi zvonik za zapadnoj fasadi crkve. Prvotni zvonik na istočnoj strani bio je jednostavnog tipa i skromnih dimenzija, a u piramidalnom završetku imao je pet zvona. Nije bio dobro sagrađen jer se zbog slabih temelja počeo naginjati.

Novi zvonik izgradio je majstor Karlo iz Osijeka, a izgrađen je u vrijeme gradnje samostana i crkve 1752. godine prvo kao privremeni drveni zvonik.⁷⁴ Današnji zvonik izgradio je vukovarski majstor Mihael Weichmann (1773.-1774).⁷⁵ Zvonik je izrađen u baroknom stilu izduženih i vitkih proporcija. Podijeljen je u tri zone simbolično naglašene ugaonim pilastrima u duhu klasične

---

⁷¹ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 32.

⁷² Isto.

⁷³ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 31.

⁷⁴ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 32.

⁷⁵ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 33.

podijele na tri reda. Tako se u donjoj zoni nalaze dorski (toskanski) pilastri, u srednjoj zoni su smješteni jonski pilastri, a u gornjoj zoni korintski pilastri. Zone horizontalno dijeli profilirani vijenac, a prvi vijenac se nastavlja na vijenac crkve (slika 16). U toj razini na uglovima zvonika postavljene su dvije kamene svetačke figure. Odlika baroknih zvonika je postavljanje sata, pa je tako pri samom vrhu na sve četiri stranice zvonika Weichmann postavio rozetu sata 1880. godine.⁷⁶ Drvena lukovica pokrivena limom zaključuje zvonik, a na vrhu se nalazi pozlaćeni križ. Zlatko Karač navodi da je:

„Potkraj Drugog svjetskog rata, sudeći po sačuvanim fotografijama (1946), zvonik je morao biti kompletno obnovljen, a tom prilikom izveden je i redizajn nekih detalja na lukovici. U posljednjoj obnovi dovršenoj nekoliko godina prije Domovinskog rata loše je izvedena i vrlo pojednostavljena fasadna plastika zvonika“⁷⁷

Najvjerovatnije su ovi rezultati istraživanja proizašli kada su poduzeta poratna konzervatorska istraživanja tijekom 1998. godine. Stari barokni inventar unutar crkve je uklonjen i zamijenjen novim neobaroknim. Ono što je sačuvano od baroknog inventara je barokna propovjedaonica koja je uništena u Domovinskom ratu i rešetka ograde kora ispred orgulja. Velikih sedam baroknih oltara zamijenjeno je sa šest novih oltara. Nove oltare izradila je tvrtka Zoratti iz Maribora početkom XX. stoljeća i ne posjeduju visoku umjetničku vrijednost.⁷⁸ Od ostalog inventara izrađene su i nove crkvene klupe koje je izradio vukovarski stolar Nikola Wahl (1912.) te stropni oslik unutar crkve (Horvat i Antonio Brollo, 1911.) (slika 20).⁷⁹

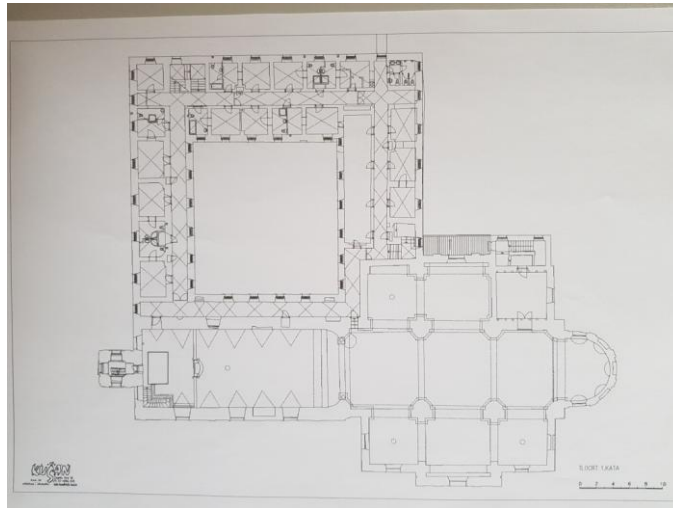
⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 33.

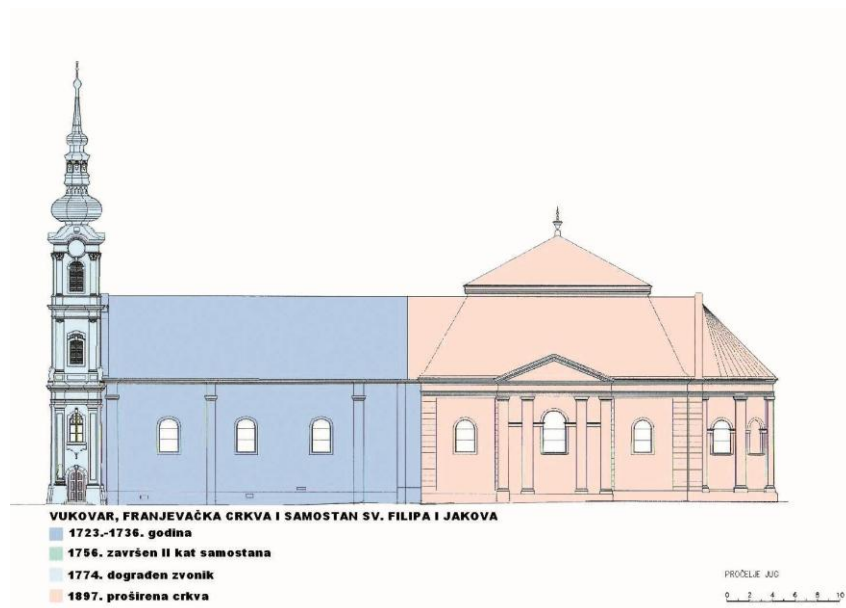
⁷⁸ Usp. Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 33.

⁷⁹ Isto.

Slika 12. Tlocrt franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, izradio: studio „Kušan“, Zagreb

Slika 13. Nacrt južne strane crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, studio „Kušan“, Zagreb

Slika 14. *Nacrt sjeverne strane crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, studio „Kušan“, Zagreb*

Slika 15. *Nacrt zapadnog pročelja crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, studio „Kušan“, Zagreb*

Slika 16. *Pogled na toranj/zvonik na zapadnom pročelju, 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru*

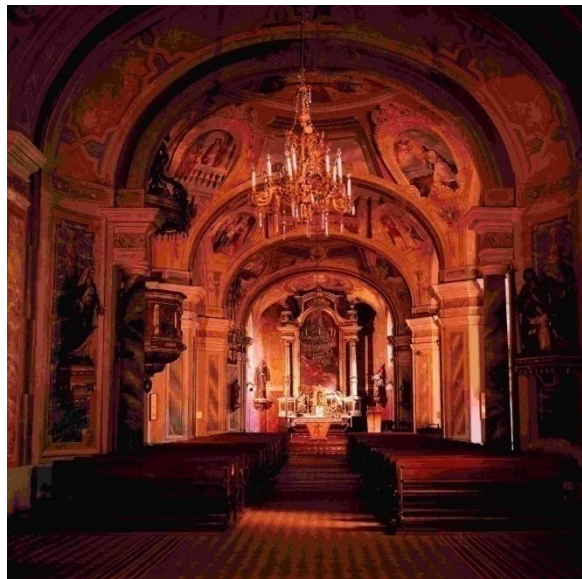
Slika 17. *Eksterijer bočne kapele crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović ,fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru*

Slika 18. *Pogled na bočnu fasadu crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović, fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru*

Slika 19. *Pogled na apsidu crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 15. ožujka 1968., foto: R. Bartolović, fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru*

Slika 20. *Interijer crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru prije razaranja 1991. godine*

2.3.1. OLTARI U CRKVI SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU

a) Glavni oltar sv. Filipa i Jakova

Prvotni oltar izrađen je i postavljen 1733. godine.⁸⁰ On je bio baroknih odlika i izrađen je u Beču. Ono što je očuvano od ovog oltara je jedino oltarna slika Svetih apostola Filipa i Jakova. Novi oltar je vjerojatno pregrađen u vrijeme velike obnove 1899. godine.⁸¹(slika 21) Oltar se nalazi ispred polukružnog svetišta. Sastoji se od kamene menze koja je postavljena na stipesu u obliku sarkofaga. Predela se sastoji od pravokutnog središnjeg dijela i dva bočna postamenta koji su koso istaknuti u prostoru.⁸² Nad njima su postavljeni stupovi. Stupovi na svom tijelu imaju kanelire, a postavljeni su na visoke baze. Završavaju kompozitnim kapitelima te iznad višestruko profiliranim gređem. Iznad gređa još se na postoljima nalaze klasicistički oblikovane urne. Između dva kanelirana stupa nalazi se barokna slika. Originalnu sliku je restaurirao slikar Franjo Mücke 1860. godine, a taj podatak saznajemo iz spomenice đakovačke katedrale.⁸³ Oltar je zaključen atikom koja ima konkavno – konveksne izvijene bočne stranice, a iznad profilirani vijenac. U središtu se nalazi natpis: „ ALTARE PRIVILEGATIUM“.⁸⁴

Slika 21. Glavni oltar sv. Filipa i Jakova, 1899., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar

⁸⁰ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 73.

⁸¹ Isto.

⁸² Usp. *Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova* (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 123.

⁸³ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 73.

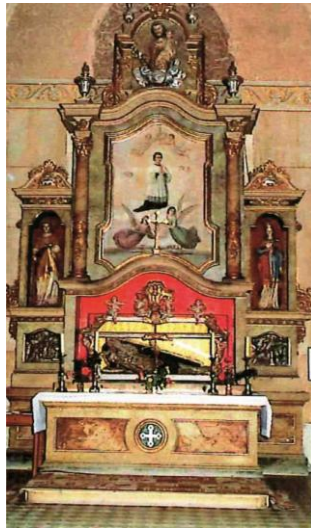
⁸⁴ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 73.

b) Oltar sv. Bonifacija

Smješten je na istočnom zidu južne kapele, a izradila ga je tvrtka Zoratti iz Maribora. Postavljen je 29. travnja 1912. godine.⁸⁵ (slika 22).

Tektoničnost oltara je naglašena kao i na prijašnjem. Na kamenoj stubi nalazi se stipes. Stipes sadržava dva pravokutna polja ukrašena mramornim pločama i središnji medaljon s upisanim trolisnim grčkim križem.⁸⁶ Predela se sastoji od središnje niše u kojoj se nalazi moćnik sv. Bone. On je u tipu staklenog sarkofaga⁸⁷ Sv. Bono je izrazito štovan u Vukovaru.⁸⁸

Sa svake strane središnje niše nalaze se dva istaka sa bareljefima. Oltarnu palu flankiraju dva stupa s korintskim kapitelima, a počivaju na visokim bazama te nose profilirani vijenac. Na krajevima vijenca nalaze se kvadratna postolja koja nose dvije klasicističke vaze. Oltar sadrži dvije bočne niše u razini retablela, a u njima su postavljeni kipovi sv. Lovre Mučenika na lijevoj strani i sv. Barbare na desnoj strani. U središnjoj niši, iznad moćnika nalazi se slika sv. Alojzija.⁸⁹ U zoni atike nalazi se slika „Sv. Josip s malim Isusom“.⁹⁰

Slika 22. Oltar sv. Bonifacija, 1912., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar

⁸⁵ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 76.

⁸⁶ Usp. *Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova* (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 124.

⁸⁷ Moćnik Sv. Bone izrađen je u obliku sarkofaga, a u njega je poleggnuto tijelo sveca. Sarkofag je izrazito bogat dekoracijom u stilu roccaillea i izvijenih voluta. U donjoj zoni nalazi se i relikviraj Sv. Bone koji je izrađen od pozlaćenog mesinga.

⁸⁸ Generalni savjetnik o. Josip Janković boravio je u Rimu te je zamolio papu Benedikta XIV. da podari Vukovaru moći bilo kojeg sveca. Papa je poklonio moći sv. Bone odnosno njegovo tijelo, viteza i mučenika, koje su izvadene iz grobnice i prenijete preko Jadrana i Pečuha do Vukovara. Moći su u Vukovar donešene 1754. godine. (Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 77.)

⁸⁹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 76.

⁹⁰ Usp. *Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova* (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 124.

c) Oltar Žalosne Gospe

Oltar je smješten uz južni zid južne kapele 1918. godine (slika 23).⁹¹ Oltar je dao naručiti vukovarski gvardijan o. Đuro Bencetić u spomen palim vojnicima u Prvom svjetskom ratu 1917., a radove je povjerio ratnom zarobljeniku Albertu Gadottinu i Karlu Borielu.⁹²

Oltar je tektonskog tipa, a izrađen je od crvenog kararskog mramora. Sastoji se od visoko profilirane baze iznad koje se nalazi antepedij od svijetlog mramora s trolisnim grčkim križem. Donji dio oltara ukrašen je konkavno – konveksnim oblicima i volutama. Zatim slijedi predela koja ima tri pravokutna polja u koje je umetnuti svijetli mramor. Središnji dio oltara sastoji se od dva pilastra sa stiliziranim jonskim kapitelima i flankiraju središnju zonu sa oltarnom palom⁹³. Gornji dio oltara je zaključen atikom koja sa svake strane završava volutama, a u središtu ima medaljon s golubicom Duha Svetoga.⁹⁴

Slika 23. Oltar Žalosne Gospe, 1918., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar

d) Oltar sv. Antuna Padovanskog

Oltar je postavljen uz južni zid starog dijela crkve. U staroj crkvi se, još u vrijeme kada je crkva bila drvena, nalazio oltar sv. Antuna Padovanskog. Današnji oltar postavljen je 1907. godine, a

⁹¹ Usp. Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 125.

⁹² Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 78.

⁹³ Oltarna pala prikazuje „Pieta“, a datira se u 1692.godinu. Pripada starom oltaru Žalosne Gospe iz 17. stoljeća, a nakon što je stari oltar zamjenjen novim, vjerojatno je tada slika restaurirana. (iz arhive Konzervatorskog ureda u Vukovaru)

⁹⁴ Usp. Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 125.

izradila ga je tvrtka Ferdinanda Šufflessera sa područja Tirola. Oltarna pala na oltaru je pripadala starom oltaru iz XVIII. stoljeća.⁹⁵

Oltar ima iste odlike kao i prijašnji oltari. Sastoji se od profilirane baze, stipesa kosih bočnih stranica te antependija sa trolisnim grčkim križem u središtu. U zoni predele nalazi se moćnik u obliku pravokutnog ormarića. Retabl oltara koncipiran je tako da sa svake strane nalaze stupovi, a s unutarnje strane pilastri koji flankiraju nišu. U niši je postavljen kip sv. Antuna s malim Isusom.⁹⁶ Stupovi i pilastri nose vijenac koji završava kosim segmentima. (slika 24)

Slika 24. Oltar sv. Antuna Padovanskog, 1907., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar

U crkvi se još nalaze i bočni oltari uz zidove broda. To su oltar Majke Božje Lurdske i oltar sv. Franje Asiškog. Sličnih su koncepcija kao i ostali oltari. Na oltaru Majke Božje Lurdske (slika 25) u prvi plan dolazi do izražaja imitacija spilje s kipom Majke Božje i malim likom ispod koji vjerojatno predstavlja sv. Bernardicu. Oltar sv. Franje Asiškog (slika 26) je razvedeniji te u središnjem dijelu u nišama se nalaze tri kipa: sv. Ljudevit, sv. Franjo i sv. Elizabeta Tirinška.⁹⁷

Od ostalog inventara u crkvi se nalazi i propovjedaonica. U povijesnim dokumentima spominju se dvije propovjedaonice. Prva je izrađena za tek sagrađenu crkvu i bila je jednostavnog oblika te je nabavljena u Osijeku 1737. godine.⁹⁸ Dva desetljeća kasnije kada je crkva dovršena nabavljena je nova i raskošnija propovjedaonica. Kor i orgulje također su dio baroknog inventara. Smješteni su na unutrašnjem zapadnom zidu. Kor počiva na dva snažna zidana stupa, a ograđen je zidanom

⁹⁵ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 79.

⁹⁶ Usp. *Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova* (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 126.

⁹⁷ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 76.

⁹⁸ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 80.

ogradom na kojoj je smještena drvena rešetka iz 1733. godine.⁹⁹ U sredini te ograde nalaze se orgulje. Orgulje ne datiraju iz vremena kada je građena crkva i kor, ali se drži da su one postojale. Najnovije orgulje su nabavljene 1939. godine.¹⁰⁰

Slika 25. Oltar Majke Božje Lurdske, 1897.,
crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar

Slika 26. Oltar sv. Franje Asiškog,
1912., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar

3. RAZARANJE VUKOVARA, SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA 1991. GODINE

3.1. OPSADA VUKOVARA OD 24. KOLOVOZA DO 18. STUDENOG 1991.

Tijekom 1990. i 1991. godine odnosi između republika unutar federativne Jugoslavije počinju biti sve napetiji, a uskoro slijedi i njen raspad. Početkom 1991. godine u Vukovaru i okolnim selima zbile su se oružane pljačke, a postavljani su i eksplozivi u blizini trgovina i kuća. Pobunjenici su započeli dizati barikade i postavljati oružane snage. Vojna opsada Vukovara započela je 24. kolovoza 1991. godine i trajala je ukupno 86 dana, a sama operacija „Vukovar“ počela je 14. rujna i trajala je 66 dana, odnosno do 18. studenog 1991.¹⁰¹ Vojnu opsadu činili su pripadnici Jugoslavenske narodne armije i paravojne snage iz Srbije.

⁹⁹ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 82.

¹⁰⁰ Usp. Paškal Cvekan, *nav. dj.*, 1980., str. 83.

¹⁰¹ Branko Borković, *Borbe u Vukovaru 1991. godine*, u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 428.

U tim je okolnostima prvi put pogođen samostan u Vukovaru. U rano jutro 2. ožujka 1991., nepoznati napadači ispalili su nekoliko hitaca na samostan te oštetili prozor i zidove.¹⁰²

Fra Slavko Antunović tada je dao izjavu novinarima:

„Vukovar s gnušanjem i ogorčenjem osuđuje oružani napad na zgradu franjevačkog samostana u Vukovaru u subotu, u jutarnjim satima. Tom prilikom na zidu su ostali tragovi od metaka, razbijeno je prozorsko staklo i u kancelariji na zidu nasuprot prozora su rupe od metaka... Siguran sam da nismo nikome dali povod za takvo suludo djelo. ...– Sutradan je taj tekst objavio Glas Slavonije (48/1991., br. 14063). Novinski zapis je potpisao novinar S. Sp.“¹⁰³

Ovim činom započeo je napad na Vukovar, a slijedila je svakodnevna paljba i bacanje eksploziva i granata. Centar pobunjeničkog pokreta bio je Borovo selo. Gotovo cijelo naselje okupirali su pripadnici JNA i paravojne snage iz Srbije.

Događaj koji je obilježio početak napada na Vukovar bio je kada su u Borovom selu ubijena dvanaestorica hrvatskih policajaca. Bilo je to 2. svibnja 1991., a već početkom lipnja započelo je bombardiranje Vukovara.¹⁰⁴ Prvo su paravojne snage iz Srbije i lokalna milicija uz potporu JNA u tom području postavljali minska polja i barikade, a početkom kolovoza je i dalekometno topništvo bombardiralo Vukovar. U samom Vukovaru životni uvjeti postali su sve teži, jer je grad bio blokiran barikadama s naoružanim civilima.¹⁰⁵

3.2. FRANJEVAČKI SAMOSTAN I CRKVA TIJEKOM TROMJESEČNE OPSADE VUKOVARA

Od granata i zrakoplovnih bombi počeli su stradavati stambeni objekti i spomenici kulture, a nije pošteđen ni franjevački samostan i crkva. Dana 25. kolovoza 1991. pale su prve granate na samostan i crkvu, a ispaljene su iz vukovarske vojarne:

„U toj općoj uznemirenosti i napetosti, oko 11,45, u crkveni su krov udarile prve granate i, naravno, razvalile krovnište... Šteta je velika, jer su osim polupanog crijepa nastradale drvene konstrukcije krovništa i tavana.“¹⁰⁶

---

¹⁰² Josip Jurčević, *Društveno – politički odnosi 1990/1991.*, u: *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 409.

¹⁰³ Branimir Kosec ...[et al.], *Vukovarski franjevci u domovinskom ratu: ratne i uzničke zabilješke*, Zagreb, Hrvatska franjevačka provincija Sv. Ćirila i Metoda, 1997., str. 5.

¹⁰⁴ Josip Jurčević, *Društveno – politički odnosi 1990/1991.*, u: *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 414.

¹⁰⁵ Josip Jurčević, *nav. dj.*, 1994., str. 409.

¹⁰⁶ Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 22.

Iz dnevničkih zapisa svećenika u samostanu¹⁰⁷ doznajemo što se sve događalo u tri mjeseca borbe. Franjevci su sa svojim gvardijanom fra Branimirom Kosecom odlučili ostati u samostanu te su se smjestili u podrumsku prostoriju samostana. U podrumu su održavali misu kada su bili u mogućnosti, a nešto umjetnina pokušali su sakriti u podrum kako i one ne bi bile uništene.

Do sredine rujna na samostan i crkvu palo je oko dvadeset granata. Granatama su uništeni krovovi, strop kupole, freske u kupoli, prozorska stakla su sva otpala, a nešto je granata palo i u dvorište. Nije bio pošteđen ni toranj crkve koji bi se pri sljedećem granatiranju sigurno srušio. U dnevniku je zapisano:

„Novinari često dolaze k nama. Čude se što neprijatelj ruši crkvu i samostan. Ljudi su u svim ratovima nalazili sigurnost i zaštitu u crkvama pa ih zbnjuje što su u ovom ratu baš crkve na meti neprijatelja.“¹⁰⁸

Opsada grada je nastavljena. Unatoč pokušaju ostanka u gradu radi zaštite crkve, samostana i ljudi, svećenici i časne sestre poželjeli su otići. Crkva i samostan bili su gotovo uništeni. U dnevničkom zapisu je zapisano: „*Ništa lijepo ne vidimo; pred očima samo razaranje i uništavanje.*“¹⁰⁹

U dnevničkom zapisu stoji da je do 23. listopada 1991. godine u ratu stradalo sljedeće:

„Dosadašnji rezultati rata, vidljivi na drevnoj franjevačkoj postojbini u Vukovaru, jesu sljedeći: srušeni toranj, razorena krovovišta crkve i samostana, dijelom razvaljeni vanjski i unutarnji zidovi samostana, uništene vjeronaučne dvorane i gospodarska zgrada u crkvenom dvorištu. Jesensko vrijeme je protiv nas, a kiša sve uništava, curi na sve strane. U crkvi pokušavamo spasiti inventar. Klupe smo poslagali uza zidove gdje ne curi sa stropa, a zatim ih prekrili. Freske u crkvi nismo mogli zaštititi. Što nisu razorile granate, sada će uništiti nevrijeme. Već opada oslikana žbuka. Na tavanu smo po klupama rasprostrli najlonska platna, ali to su već uništile granate.“¹¹⁰ (slika 28, 29, 30, 31)

Bogata građa knjižnice spremljena je u sanduke te pohranjena na sigurno mjesto, a sarkofag sv. Bone, mučenika i zaštitnika Vukovara, prenijet je u grobnicu ispod crkve. Na taj način sarkofag se uspio sačuvati, dok su knjige iz knjižnice nakon pada Vukovara, 18. rujna 1991. odnesene u Srbiju.

---

¹⁰⁷ Dnevnički zapisi objedinjeni su u nekoliko knjiga: *Vukovarski franjevci u Domovinskom ratu: ratne i uzničke zabilješke* (Branimir Kosec... [et al.], Zagreb, 1997.), *Kronika franjevačkog samostana u Vukovaru – godine progona i povratka* (Fra B. Kosec, Fra A. Perković, Vukovar, 2009.), *Treba li sve zaboraviti?! – spašavanje vukovarskog kulturnog blaga - Dnevnički zapisi 1991.-1999.* (Fra Marko Kurolt, Zagreb – Vukovar, 2013.)

¹⁰⁸ Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 41.

¹⁰⁹ Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 53.

¹¹⁰ Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 57.

Datuma 29. listopada 1991., na crkvu je palo oko stotinjak granata, vjerojatno najviše do sada te je šteta bila sve veća:

„Glavni oltar je razvaljen i uništen. Slika sv. Filipa i Jakova pala je iz okvira; smotali smo je i stavili na sigurno. Oštećen je oltar sv. Bone, a mramorni oltar Gospe Žalosne do kraja je uništen.“¹¹¹

Mjesec studeni u gradu Vukovaru pretvorio se u pakao. Osim franjevačkog samostana i crkve, stradali su i Medicinski centar, srušen je Gradski muzej, bombardiran je Vodotoranj i robna kuća. Ljudske žrtve su bile velike, posebice zbog stradanja civilnog stanovništva. Neprijatelj je postajao sve jači te se kraj Vukovara polako nazirao. Dvorac Eltz bio je teško razoren, od njega je ostala samo ruševina.

U dnevničkom zapisu stoji od 13. listopada 1991. stoji:

„Topovske granate pogađale su zidove crkve sa strane vojarnje. Posve su uništile već prije srušen oltar Gospe Žalosne. Rupa na zidu, blizu ugla lađe sv. Bone i urušenih crkvenih vrata, pri dnu je promjera oko 3m, a u visinu seže oko 1,5 metra. Samostanski krov je posve uništen: pali su stropovi gotovo svih soba na drugom katu u dijelu prema parku, a u prvom katu se srušio strop na sobi fra Slavka.“¹¹² (slika 33 i slika 34)

Unatoč svim naporima Vukovaraca, 18. studenog 1991., dio boraca na Mitnici i u Borovom naselju ostalo je bez streljiva u potpunom okruženju.¹¹³ Zarobljeni su bili s preostalim stanovništvom, a taj događaj označava se kao i dan vojnog pada grada Vukovara.

Što se događalo tada u samostanu doznajemo iz dnevničkih zapisa:

„Pokušali smo osigurati samostan i crkvu. Gdje su bile rupe na zidovima, zatvorili smo ih ciglom, da makar psi ne ulaze. U međuvremenu su četnici zapaljivim granatama zapalili crkveno krovište, i to samu kupolu. Pokušavali smo ugasiti vatru koja se je širila po krovu, ali bez uspjeha...“¹¹⁴

Dan nakon pada Vukovara svi članovi samostana odvedeni su u *Velepromet*, a nakon toga u logor u Srijemsku Mitrovicu. Nekolicina vojnika, pripadnika paravojnih snaga iz Srbije provalila je u crkvu te je u kripti crkve uništila grobovske sarkofage obitelji Eltz u potrazi za nakitom, zlatom i oružjem (slika 35). Kasnije je pronađena jedna kosturska glava, koju su pljačkaši postavili na oltarnu menzu u crkvi te stavili u nju cigaru sa natpisom pored: „*pripali mi ovo, ovako će sve*

---

¹¹¹ Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 64.

¹¹² Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 77.

¹¹³ Josip Jurčević, *nav. dj.*, 1994., str. 427.

¹¹⁴ Branimir Kosec ...[et al.], *nav. dj.*, 1997., str. 83.

ustaše da završe“ (slika 36). Osim ovog natpisa, u crkvi je pronađena još nekolicina natpisa na ćirilici.

Branko Borković piše u monografiji *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*:

„Vukovar kao grad nije pao niti je okupiran, Vukovar je razoren i više ne postoji odnosno postoji samo mjesto koje se zvalo Vukovar.“¹¹⁵

I zaista, mnogi fotografski i filmski zapisi svjedoče o izgledu Vukovara tada, pustom gradu ruševina bez svoga stanovništva, koji je s nadom čekao spas.

Slika 27. Razrušeni franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

U knjizi fra Marka Kuroлта¹¹⁶ *Treba li sve zaboraviti?! – spašavanje vukovarskog kulturnog blaga - Dnevnički zapisi, 1991. – 1999.*, saznajemo kakva je bila daljnja sudbina crkve i samostana. Fra Kuroлт je nekoliko dana nakon pada Vukovara zamolio ministra dr. Dragutina Dragojlovića da mu odobri odlazak u Vukovar te da mu ustupi nekoliko velikih kamiona za prijevoz kulturnih dobara. Nakon odobrenja, 11. prosinca 1991. fra Kuroлт se zaputio s arhitektom iz Vlade Republike Srbije Mirkom Kovačevićem i direktorom Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Dejanom Radovanovićem iz Novog Sada prema Vukovaru. Dolaskom pred crkvu i samostan fra Marko Kuroлт zapisuje:

„Uočavam da je toranj jako oštećen do ispod zvonika, ali bez limenog dijela. Prijeti skora opasnost rušenja tornja sa zvonima, tada bi nastradale orgulje i crkva. Križ pred crkvom s desne strane stoji neoštećen. Mislio sam da će predložiti neko razumno rješenje kako zaštititi građevinu.

¹¹⁵ Branko Borković, *Borbe u Vukovaru 1991. godine*, u: *Vukovar – vjekovnihrvatski grad na Dunavu*, [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 428.

¹¹⁶ U vrijeme Domovinskog rata, fra Marko Kuroлт živio je u franjevačkom samostanu u Zemunu. Nakon pada Vukovara odlučio je otići u Vukovar spasiti samostan i crkvu. U knjizi *Treba li sve zaboraviti?!* opisano je u obliku dnevnika zapisa što se događalo u razdoblju od 1991. do 1999. godine.

Direktor Regionalnog zavoda je odmah predložio prisutnim oficirima da se „građevina“ konzervira i da takva ostane, što sam ja prihvatio i pohvalio misleći: važno je spriječiti daljnje rušenje.“¹¹⁷

U nastavku zapisuje kako je beogradski arhitekt predložio da se sve sruši i napravi vidikovac. Fra Kurolt je uz pomoć nekoliko oficira prenio u kampanjole i kamione nekolicinu umjetničkog blaga samostana, a tu su se našla i *Bauerova zbirka* te nešto muzejskih eksponata iz Gradskog muzeja. Umjetnine su prevezene i smještene u školu „Narodni front“ u Šidu. Tamo su bile pohranjene od 12. prosinca 1991. godine do 31. svibnja 1992. godine. Nakon toga su prevezene u Novi Sad, a u Novom Sadu će ostati deset godina.¹¹⁸

Knjige iz knjižnice odvezene su u Beograd i kasarnu na Topčideru gdje su pohranjene u hangarima. Zbilo se još to tijekom vojne okupacije Vukovara, a zahvaljujući fra Kuroltu knjige su dospjele u samostan u Zemunu gdje ih je fra Kurolt pohranio. Uz 6000 knjiga u Zemunu (slika 37) su zajedno sa knjigama dospjele i oltarne slike: slika sv. Antuna, sv. Josipa, Našašće sv. Križa, Uznesenje Blažene Djevice Marije i slika sv. Bone. Fra Kurolt je znao da tu dugo ne mogu biti pohranjene kako zbog nedostatka prostora tako i zbog neprimjerenih klimatskih uvjeta. Kada bi mu se ukazala prilika tijekom 1992. godine, fra Kurolt bi slao knjige i oltarne slike u Zagreb gdje su onda bile predane Hrvatskom restauratorskom zavodu.¹¹⁹ Ostali dio knjiga, njih ukupno 3833, vraćeno je u samostan u Vukovaru 20. studenog 2004. godine pod dogovorom međudržavnog Povjerenstva za povrat kulturnih dobara Srbije i Crne Gore i Povjerenstva za povrat dobara Republike Hrvatske od 19. studenog 2004. godine.¹²⁰

Relikvije i sarkofag sv. Bone Fra Kurolt je odlučio ostaviti u crkvi u Vukovaru, a uzeo je sa sobom moći sveca - krv u ampulama, smatrajući da se gipsano tijelo sveca, blago i sarkofag mogu ponovno obnoviti.¹²¹ Međutim, tijekom trajanja Bljeska i Oluje, 1995. godine okupatori su navodno spalili kosti sv. Bone¹²², a u crkvi i kripti su napravili dvadeset i dvije rupe kako bi postavili eksploziv i potpuno je srušili. U *Glasi Slavonije* je prilikom restauriranja kripe objavljeno datuma 9. rujna 2015. godine članak u kojem stoji:

---

¹¹⁷ Fra Marko Kurolt, *Treba li sve zaboraviti – spašavanje vukovarskog kulturnog blaga- Dnevnički zapisi, 1991. – 1999.*, Zagreb – Vukovar, Ogranak Matice Hrvatske Vukovar, 2013., str. 33.

¹¹⁸ Usp. Fra Marko Kurolt, *nav. dj.*, 2013., str. 58.

¹¹⁹ Usp. Fra Marko Kurolt, *nav. dj.*, 2013., str. 76.

¹²⁰ Usp. Fra Marko Kurolt, *nav. dj.*, 2013., str. 82.

¹²¹ Usp. Fra Marko Kurolt, *nav. dj.*, 2013., str. 49.

¹²² <http://www.glas-slavonije.hr/279395/4/Pocinje-obnova-u-ratu-unistene-franjevacke-kripte-u-Vukovaru> (10. siječnja 2018. godine)

„Fra Jagodić je podsjetio da su u crkvi i kriptu pronađene 22 rupe iskopane u zidovima i temeljima predviđene za postavljanje eksploziva i rušenje crkve, za što je čuo prijelazni upravitelj hrvatskog Podunavlja, general Jean-Paul Klein, te je razmjestio straže oko crkve i sačuvao je od uništenja.“¹²³

Slika 28. Pogled na zapadno pročelje crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru 1997. godine

Slika 29. Pogled na razrušenu apsidu crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

Slika 30. Pogled na razrušeni franjevački samostan u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.

Slika 31. Pogled na razrušeni franjevački samostan u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.

¹²³ <http://www.glas-slavonije.hr/279395/4/Pocinje-obnova-u-ratu-unistene-franjevacke-kripte-u-Vukovaru> (10. siječnja 2018. godine)

Slika 32. Pogled na razrušeni interijer crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.

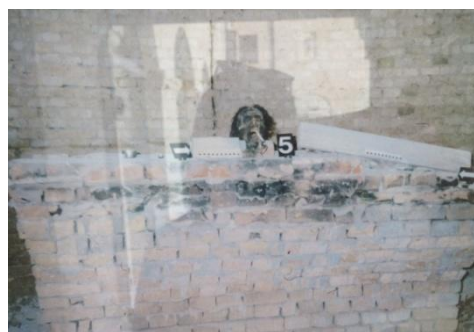
Slika 33. Pogled na razrušeni oltar Žalosne Gospe u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.

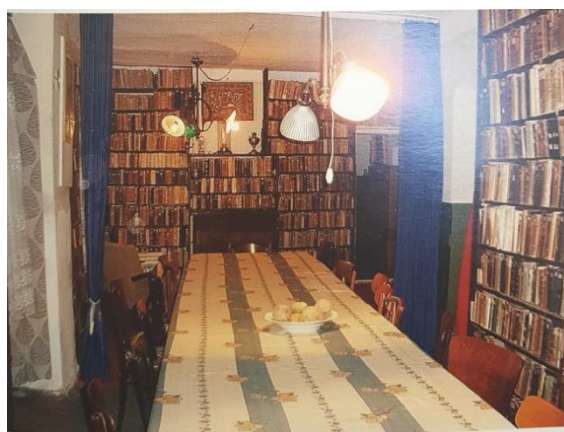
Slika 34. Pogled na uništeno svetište crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

Slika 35. Pogled na uništenu kriptu u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.

Slika 36. Pogled na menzu glavnog oltara u crkvi sv. Filipa i Jakova, 2006.g.

Slika 37. Knjige iz franjevačkog samostana u Vukovaru pohranjene u franjevačkom samostanu u Zemunu

3.3. PRVI APELI ZA POMOĆ U OČUVANJU KULTURNIH DOBARA TIJEKOM OPSADE VUKOVARA 1991. GODINE

SFR Jugoslavija još je 1956. usvojila *Hašku konvenciju* (Haag, 1954.).¹²⁴ U njoj su se u dijelu o zaštiti kulturnih dobara članice obvezale da će poštivati kulturna dobra koja se nalaze na njihovu teritoriju, kao i one koje se nalaze u njihovoj okolini. Također su se obvezale da: „...zabrane, preduhitre i prema potrebi zaustave svako djelo krađe, pljačke ili nepravednog prisvajanja kulturnih dobara te bilo kakav akt vandalizma usmjeren protiv kulturnih dobara“¹²⁵. U Konvenciji stoji da u slučaju oružanog sukoba koji nije međunarodnog karaktera, a koji izbije na

¹²⁴ Usp. Branka Šulc, *Razorena spomenička baština i opljačkana kulturna dobra*, u: *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 461.

¹²⁵ Branka Šulc, *Razorena spomenička baština i opljačkana kulturna dobra*, u: *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 461.

teritoriju neke od ugovornih strana, svaka od strana u sukobu je obvezna primijeniti one odredbe koje se odnose na poštivanje kulturnih dobara.¹²⁶

Osim Haške konvencije, u SFR Jugoslaviji bile su usvojene i deklaracija UNESCO-a, Preporuka Vijeća Europe u svrhu međunarodne zaštite kulturne i prirodne baštine, a to je Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1974.), Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine (1990.), Konvencija o mjerama za zabranu i sprječavanje nedopuštenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara (1973.) i ostale.¹²⁷

Navedeni pravni propisi za zaštitu kulturnih dobara nisu bili dovoljni kako bi se spriječilo uništavanje i pljačka kulturne baštine tijekom 1990. i 1991. godine. Jugoslavenska narodna armija i paravojne snage iz Srbije uništavale su sve što se našlo pred njima. Na meti su posebice bile crkve i samostani te njihova kulturna dobra. Uništavali su i arheološka nalazišta, muzeje i galerije te prirodna dobra.¹²⁸

„Prema izvještaju i statistikama koje je tada napravio Zavod za zaštitu spomenika kulture Republike Hrvatske (Ministarstva prosvjete i kulture) u ratu je oštećeno, razoreno, uništeno, zgaženo, spaljeno, bombardirano: 332 povijesna naselja (47 povijesnih urbanističkih cjelina, 188 povijesnih ruralnih naselja, 10 arheoloških nalazišta)... Razoreno ili oštećeno oko 660 pojedinačnih objekata, evidentiranih/registriranih kao spomenici kulture od koji su 126 nacionalnog ili svetskog značenja... Uništene su 502 crkve i samostanske cjeline: potpuno je razoreno 94, teže oštećeno 98, a lakše oštećeno 59.“¹²⁹

Ovaj izvještaj nije tada još bio potpun pošto je dio zemlje još bio okupiran. Vidljivo je iz ovih podataka da je pred državom i nadležnim organima vlasti u Hrvatskoj postavljena velika zadaća kako revitalizirati pojedinačne spomenike, ali i cijela naselja i gradove.

Institucije u Hrvatskoj koje su zadužene za zaštitu kulturnih dobara su već tijekom lipnja 1991. uputile apele za pomoć. Oni su poslani ICOM-u, ICOMOS-u, ICCROM-u, UNESCO-u, World Monument Fundu, Smithsonian Institution i drugima, a iste godine nastaje i publikacija o štetama na spomenicima. Publikaciju izdaje Zavod za zaštitu spomenika kulture Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske. Novo izdanje objavljeno je 1992., kada su nadopunjeni podaci o nastalim štetama.¹³⁰

---

¹²⁶ Usp. Branka Šulc, *nav. dj.*, 1994., str. 461.

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ Usp. Branka Šulc, *nav. dj.*, 1994., str. 461.

U Vukovaru je situacija bila posebno otežavajuća. Grad je bio pod opsadom, na meti su bili spomenici kulture i predmeti u muzejima, pa se nisu mogli evakuirati. Vidimo to i iz situacije franjevačkog samostana gdje su umjetnine bile skrivene u podrumima. No, nakon završetka opsade umjetnine iz muzeja i crkve završile su u Srbiji.

„To je bila ratna pljenidba hrvatske baštine od strane Srbije, u suprotnosti međunarodnim konvencijama.“¹³¹

Umjetnički predmeti iz Gradskog muzeja u Vukovaru nisu bili evakuirani tijekom vojne opsade grada Vukovara te su zbog toga opljačkani. Taj čin zabilježila je televizija RTV iz Beograda 29. studenog 1991. godine kada je izvjestila da su umjetnički predmeti iz Gradskog muzeja u Vukovaru prevezeni u Beograd, a to su učinili beogradski i novosadski stručnjaci pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Srbije i zavoda za zaštitu spomenika kulture.¹³² Ukupno je odneseno 35 000 muzejskih predmeta¹³³, a vraćeni su u Vukovar u periodu od 1998. godine do 2001. godine.¹³⁴

Nakon opsade Vukovara, prema podacima, u Vukovaru je u cijelosti uništena povijesna jezgra grada, sve muzejske institucije u gradu, dvorac Eltz, crkva sv. Roka, crkva sv. Filipa i Jakova, franjevački samostan, Gradsko kazalište, Radnički dom i ostale kulturne institucije.¹³⁵

3.4. PROCJENA RATNE ŠTETE NA FRANJEVAČKOM SAMOSTANU I CRKVOM SV. FILIPA I JAKOVA

Prvi pregled ratne štete na franjevačkom samostanu i crkvi sv. Filipa i Jakova obavili su članovi *Posebne komisije za popis i procjenu ratne štete na spomenicima kulture*. Bilo je to 14. srpnja 1997. Podaci su skupljeni u preliminarnom izvješću pregleda stanja spomenika kulture na području Vukovarsko-srijemske županije.¹³⁶ Prilikom tog prvog pregleda u grubim crtama izneseno je izvješće o ratnim štetama. U izvješću je napisano da su franjevački samostan i crkva

---

¹³¹ Branka Šulc, *nav. dj.*, 1994., str. 461.

¹³² Usp. Branka Šulc, *nav. dj.*, 1994., str. 466.

¹³³ Isto.

¹³⁴ <http://www.muzej-vukovar.hr/O%20muzeju> (8. veljače 2018.)

¹³⁵ Usp. Branka Šulc, *nav. dj.*, 1994., str. 472.

¹³⁶ Usp. Vladimir Ukrainčik, Božidar Uršić, *Popis i procjena ratne štete*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 83.

teško oštećeni, a u unutrašnjosti crkve se nalaze rupe u zidovima zbog postavljanja eksploziva kako bi crkva bila potpuno srušena. Umjetnine i inventar crkve odneseni su.

Drugi, temeljitiji, pregled obavljen je 2. listopada 1997. Članovi komisije za crkvu sv. Filipa i Jakova bili su: dipl.ing.arh. Zdenka Predrijevac, dipl. ing. arh Darko Kalle i dipl. povj. umj. Nenad Humski. Članovi komisije za samostan bili su: dipl. ing. arh. Tomislav Petrincec, dipl. arheolog Jasna Balažević i dipl. ing. arh. Damir Filipović.¹³⁷

U dokumentaciji za štete na nepokretnim spomenicima, pod popisnim brojem 163001 za samostan, stoji da je vrijeme oštećenja bilo od 1991. do 1997. godine.¹³⁸ Građevina je imala oznaku Haaške konvencije, a spomenik su razorile snage JNA izravnim pogocima projektila. U dokumentaciji stoji:

„Samostanu je razoreno krovšte, urušeni su dijelovi pročelnih i unutarnjih zidova. Na sjeveroistočnom i sjeverozapadnom krilu oko mjesta pogotka urušeni su svodovi na katu sjeveroistočnog krila te stropovi na većem dijelu drugog kata. Vanjska i unutarnja stolarija, oprema, svo ziđe i svodovi natopljeni su od djelovanja atmosferilija, te mjestimično u gornjim zonama razvaljeni od korijenja izrasle vegetacije. Ostala oprema opljačkana.“¹³⁹ (slika 30,31)

Zbog količine urušenog materijala neki dijelovi samostana bili su nedostupni. U prostoriji na prvom katu uz sjeveroistočno stubište pronađen je neeksplozirani projektil.¹⁴⁰ U sljedećem odjeljku predložen je program restauriranja samostana koji bi obuhvatio raščišćavanje te razgradnju labilnih i neupotrebljivih sklopova. Samostan je bilo potrebno i arhitektonski dokumentirati, a predviđena je „cjelovita građevinsko-konstruktivska sanacija uz rekonstrukciju uništenih dijelova i sklopova, prema stanju prije razaranja.“¹⁴¹

U refektoriju samostana na zidovima se nalazilo šest zidnih slika koje su naslikali Franjo Horvat i Brolo, Zorattijevi slikari iz Maribora 1911. godine. Zbog uništenog krovišta oborinska voda je kroz duže razdoblje uništavala zidne slike. Topive soli iz oborinske vode su se pojavile na površini zidnih slika, a na nekim mjestima nedostajala je i žbuka. Pojavio se i problem vlage, jer su mrlje pronađene na oslikanim površinama svoda.¹⁴² Predloženo je uklanjanje soli, žbukanje

---

¹³⁷ Iz arhiva Konzervatorskog odjela u Vukovara, dokumentacija pod nazivom „Štete na nepokretnim spomenicima“ (šifra 163001), 1997.

¹³⁸ Usp. Dokumentacija o popisu i procjene ratne štete u Konzervatorskom odjelu, popisni broj za samostan je 163001

¹³⁹ Usp. Dokumentacija o popisu i procjene ratne štete u Konzervatorskom odjelu, popisni broj za samostan je 163001

¹⁴⁰ Usp. Vladimir Ukrainčik, Božidar Uršić, *nav. dj.*, 1998., str. 84.

¹⁴¹ Dokumentacija o popisu i procjene ratne štete u Konzervatorskom odjelu, popisni broj za samostan je 163001

¹⁴² Usp. Vladimir Ukrainčik, Božidar Uršić, *nav. dj.*, 1998., str. 84.

površina na mjestima gdje više nije bilo žbuke, zatvaranje sitnih rupa vapnenom žbukom, rekonstrukcija uništenih zidnih slika na temelju sačuvanih zidnih slika i uz pomoć sačuvane dokumentacije.¹⁴³ Reljef iznad ulaza u samostan koji predstavlja grb franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda bio je oštećen izravnim pogocima i eksplozijom projektila iz neposredne blizine. Predložena je rekonstrukcija uništenih dijelova reljefa uz pomoć sačuvane dokumentacije te tonsko usklađivanje rekonstruiranih dijelova reljefa.¹⁴⁴

U dokumentaciji pod popisnim brojem 164001, za crkvu stoji da je, kao i samostan, pogođena većim brojem eksplozivnih projektila čime je došlo do urušavanja ziđa, krovništa i pročelja (slika 28, 29). U potpunosti je uništena krovna konstrukcija crkve, lukovica i dio zvonika. Jedini dio sačuvane krovne konstrukcije bio je iznad jednobrodnog dijela crkve koji pripada starijem sloju, pa je tako očuvana izvorna barokna konstrukcija od tesane hrastove građe.¹⁴⁵ Većina zidova imala je velike rupe od eksploziva, a posebice je to bilo vidljivo na južnom pročelju u zoni lađe neposredno iznad sokla i u zoni svetišta u visini prozora (slika 34). Razneseni su bili istočni i južni zidovi zvonika i lukovica, a dva su zvona bila teže oštećena. Članovi komisije su ustanovili da je zbog djelovanja atmosferilija, odnosno višegodišnjim nanosima oborina i mraza došlo do preopterećivanja svođene konstrukcije baroknog dijela crkve. Zbog toga se južni zid crkve pomaknuo prema jugu, a posljedica svega je bila vertikalna pukotina na zapadnom pročelnom zidu i gubitak izvornog geometrijskog oblika baroknog svoda u tjemenoj zoni.¹⁴⁶ Unutrašnjost crkve je također jako oštećena (slika 32). Zidne slike koje prikazuju prizore iz Kristova života, naslikane *secco* tehnikom, bile su jako oštećene. Slično kao i u refektoriju samostana, zbog uništenog krovništa bile su natopljene oborinama i djelomične otpale s podlogom. Topiva sol se nakupila na površini slika, a vlaga ih je dodatno oštetila. Osim slika, bili su uništeni i vitraji¹⁴⁷ na prozorskim otvorima crkve izravnim pogocima eksplozija i zračnim projektilima u blizini crkve (slika 39). Dio stakla i olovnih profila ostao je na prozorima dok je dio na podu u unutrašnjosti crkve sa ostatkom šute. Cijeli pod crkve bio je prekriven šutom. Crkveni namještaj bio je uništen,

---

¹⁴³ Iz arhiva Konzervatorskog odjela u Vukovaru, dokumentacija pod nazivom „Štete na nepokretnim spomenicima“ (šifra 163001), 1997.

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Usp. Vladimir Ukrainčik, Božidar Uršić, Popis i procjena ratne štete, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str.83.

¹⁴⁶ Usp. Vladimir Ukrainčik, Božidar Uršić, *nav. dj.*, 1998., str. 84.

¹⁴⁷ Vitraje je izradio I. Marinković 1928 godine. Na južnom zidu svetišta nalazi se sv. Mala Terezija, na sjevernom zidu svetišta sv. Franjo Asiški, u sjevernoj kapeli Navještenje Blažene Djevice Marije, u južnoj kapele se nalaze prikazi sv. Nikole Tavelića, Presvetog Trojstva, sv. Ćirila i Metoda i sv. Terezije od Djeteta Isusa. Još dva vitraja nalaze se u starijem jednobrodnom prostoru crkve. (Iz dokumentacije Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

oltari su svi uništeni (slika 33), a od kamenog inventara sačuvana je djelomično samo jedna kamena škropionica. Sačuvana je i nadgrobna ploča obitelji Eltz, a druga nadgrobna ploča Ivana plemenitog Benka bila je ukradena ili uništena.¹⁴⁸

Nakon temeljitog pregleda i procjene ratne štete, komisija je zaključila da se radi o šteti 5. kategorije. Ukupna brutto razvijena površina samostana je 2460 m², a crkve 1924 m². Iznos ratne štete bio je ukupno 12,540.857,00 DEM (45,147.085,00 KN)¹⁴⁹, odnosno 4,815.286 DEM (17,335.030,00 KN) za samostan i 7,725.571,00 DEM (27,812.055,00 KN) za crkvu.¹⁵⁰

Slika 38. *Detalj razrušenog interijera crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.*

Slika 39. *Uništeni vitraji na prozoru crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.g.*

---

¹⁴⁸ Iz arhiva Konzervatorskog odjela u Vukovaru, dokumentacija pod nazivom „Štete na nepokretnim spomenicima“ (šifra 164001), 1997.

¹⁴⁹ Usp. Vladimir Ukrainčik, Božidar Uršić, *nav. dj.*, 1998., str. 85.

¹⁵⁰ Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova* – popis ratne štete, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 1.

4. PORATNO RESTAURIRANJE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU

4.1. KONZERVATORSKE KONCEPCIJE PRIMIJENJENE U PORATNOM RESTAURIRANJU FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA U VUKOVARU

Konzervatori su još tijekom opsade grada Vukovara prepoznali kolika je opasnost prijetila tamošnjim spomenicima kulture. Ubrzo nakon svršetka opsade i rata počelo se pisati što treba učiniti sa razrušenim gradom Vukovarom. Tako Sena Sekulić – Gvozdanović u publikaciji pod nazivom *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, piše da Vukovar „...zadire izborom revitalizacije u samu svrhu obnove i zaštite spomenika kulture.“¹⁵¹ U tekstu ističe da je obnova grada Vukovara pitanje sentimentalnih vrijednosti, odnosno pitanje identiteta grada na hrvatskom tlu. U tekstu iznosi koje su se ideje tada javljale u svrhu obnove grada. Jedna od njih je bila da se ostave ruševine kako bi podsjećale neprijatelja na tragediju koju je prouzročio, a da se „...ljepši i novi Vukovar izgradi u neposrednom susjedstvu.“¹⁵² Druga ideja je rekonstruiranje najznačajnijih građevina kao što su dvorac Eltz, kapela sv. Roka, galerija, kazalište, vodotoranj, bolnica i franjevački samostan i crkva, a ostali dio grada da se sagradi u modernoj gradnji.¹⁵³

Često konzervatori tada uspoređuju Vukovar s Varšavom, koja je razorena tijekom Drugoga svjetskog rata.¹⁵⁴ U slučaju Varšave krenulo se potpunim rekonstruiranjem povijesne jezgre. Ovaj krajnji put u obnovi ipak nije bio izabran za Vukovar. Odlučilo se za rekonstrukciju dijelova koji nedostaju pomoću sačuvane dokumentacije i za restauriranje onih dijelova koje je bilo moguće popraviti.

4.2. AKCIJE I PROGRAMI U SVRHU REVITALIZACIJE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE SV. FILIPA I JAKOVA

Nakon rata su Ministarstvo kulture, Gradski muzej Vukovar, franjevačka zajednica, Muzejski dokumentacijski centar i Služba zaštite provodili razne akciju u svrhu zaštite i restauriranja

---

¹⁵¹ Sena Sekulić – Gvozdanović, *Obnova grada Vukovara: načela i prijedlozi*, u : *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 483.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Usp. Sena Sekulić – Gvozdanović, *nav. dj.*, 1994., str. 483.

¹⁵⁴ Isto.

franjevačkog sklopa. Akcije su bile upućene Vijeću Europe, UNESCO-u i ICOM-u, a cilj je bio povratak otuđene baštine te hitno restauriranje franjevačkog sklopa. U isto vrijeme je započeto s konzervatorskim istraživanjem franjevačkog sklopa i izradom stručnih predradnji za arhitektonsku rekonstrukciju i restauriranje.¹⁵⁵

Godine 1995./96. izrađena je dokumentacijsko-informacijska baza koja je dala smjernice u budućim arhitektonskim restauriranjima i rekonstruiranjima.¹⁵⁶ U jesen 1996. ustrojen je *Vladin stožer za obnovu spomenika kulture i kulturne baštine Vukovara* i tada je franjevački sklop uvršten među pet prioritetnih objekata koji se trebaju arhitektonski restaurirati. Nakon toga je putem Ureda prijelazne uprave upućen zahtjev da se dio sredstava namijenjen obnovi Vukovara izdvoji za hitne zaštitne zahvate na franjevačkom samostanu i crkvi sv. Filipa i Jakova.¹⁵⁷

Financiranje ovog projekta krenulo je akcijom vukovarskih franjevaca koji su posredstvom hrvatskih katoličkih misija po svijetu prikupljali pomoć za obnovu. Zagrebačka županija je odlučila financirati građevinsku sanaciju, a 1997. godine je donacijska pomoć stigla u sklopu *Državnog donacijskog programa* pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana. Glavna jedinica za radove na samostanu i crkvi bilo je Ministarstvo razvitka i obnove zajedno sa Upravom za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.¹⁵⁸

Radovi na samostanu i crkvi su započeli 1998.godine., a odvijali su se u dvije faze.

- Prva faza je trajala od 1998. do otprilike 2001. godine kada je provedena građevinska sanacija koja se odnosila na zidove, krovište, zvonik, lukovicu i pročelje.
- Druga faza je trajala od 2008. do 2015. godine. Ova faza se preklapa s obnovom inventara, a obuhvaća žbukanje, izradu novog poda, uvedene su elektroinstalacije i novi vitraji.

Radove su nadzirali: dipl. ing. arh. Zlatko Karač, Đuro Šimičić, restaurator u Hrvatskom restauratorskom zavodu i dipl. ing. arh. Zdenka Predrijevac. Građevinske sanacije obavila je građevinska tvrtka *Volko* iz Vukovara.

Povodom „obnove“ otvorena je izložba pod nazivom *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba u Vukovaru – Baština i obnova*. Izložba je gostovala u Vukovaru, Zagrebu i Osijeku.

---

¹⁵⁵ Usp. Zlatko Karač, Đuro Šimičić, *Program obnove i istražni radovi na arhitektonskom sklopu*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 101.

¹⁵⁶ Baza je izrađena u okviru UNESCO-va *Projekta obnove kulturne baštine Vukovara*.

¹⁵⁷ Zlatko Karač, *Prioriteti samostana i crkve (obnova Vukovara i vjerske baštine)*, u: *Vukovarske novine*, Zagreb, (9. travnja 1997.), 116:5, str. 5.

¹⁵⁸ Usp. Zlatko Karač, Đuro Šimičić, *nav. dj.*, 1998., str. 101.

Koncipirana je bila u tri cjeline koje su sadržavale fotografije prijeratnog sklopa, zatim restaurirane sakralne umjetnine iz franjevačkog kompleksa, a posljednja cjelina činila je niz fotografija razorenog sklopa.¹⁵⁹

Restauriranje slika koje su se nalazile u franjevačkom samostanu i crkvi sv. Filipa i Jakova počelo je još ranije. Od 1992. godine oltarne slike su zahvaljujući fra Marku Kuroltu pristizale iz Zemuna. Godine 1994. Mario Braun i o. Branko Kosec, tadašnji gvardijan vukovarski, pronašli su u Franjevačkom samostanu u Sigetu nekoliko slika koji pripadaju Franjevačkom samostanu u Vukovaru te ih poslali u Zagreb.¹⁶⁰ Tamo su slike bile pregledane i izrađena je dokumentacija, a potom je slijedilo restauriranje slika s ciljem za što većim očuvanjem izvornosti.

5. PRVA FAZA PORATNOG RESTAURIRANJA – OD 1998. DO 2001. GODINE¹⁶¹

5.1. SMJERNICE U PRIPREMI ZA IZVOĐENJE KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKIH RADOVA

U arhivskoj dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Vukovaru čuva se dokumentacija vezana uz restauriranje franjevačkog sklopa u Vukovaru. Dokumentacija se sastoji od elaborata, različitih arhitektonskih projekata i fotodokumentacije. U elaboratu, kao najvažnijem dijelu u pripremi arhitektonskog restauriranja, izrađeni su pripremni radovi, dokumentacija postojećeg stanja i konzervatorsko–restauratorske smjernice. U njemu su sačuvani i svi važniji dokumenti i odluke vezane za radove.

Pripremni radovi podijeljeni su u tri djela.¹⁶² Prvi dio se odnosio na raščišćavanje koje se moralo izvesti postupno tako da se demontiraju ostaci razorenih ili srušenih dijelova. Redoslijed je morao biti od gornjeg dijela odnosno krovne konstrukcije pa do prizemnih dijelova. Potrebno je bilo izdvojiti upotrebljivu građu od neupotrebljive. Svu zaraslu vegetaciju trebalo je pažljivo odstraniti. Nakon toga su sve prostorije trebale biti očišćene od šute i urušenih dijelova ziđa.

---

¹⁵⁹ Igor Gajin, *Franjevačko umjetničko blago Vukovara*, Glas Slavonije, 9. veljače 1999.

¹⁶⁰ Mario Braun, *Restauriranje spašenih slika*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova* (katalog izložbe), Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 89.

¹⁶¹ U poglavlju će biti korištena dokumentacija iz Konzervatorskog odjela u Vukovaru izrađena 1998. godine

¹⁶² Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova – pripremni radovi*, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 2.

Razdvojiti upotrebljivu opeku, kako bi se rekonstruiralo ziđe u istom materijalu. Na nekim dijelovima potrebno je bilo umetnuti podupirače. Posebna napomena je:

„...pri raščišćavanju unutrašnjosti crkve strogo voditi računa o očuvanju svakog fragmenta kojim se može dokumentirati izvorni izgled kako bi se uništeni dijelovi mogli obnoviti metodom faksimila ili pak ponovno sastaviti restauratorskim postupcima.“¹⁶³

Drugi dio se odnosio na hitne intervencije. Potrebno je bilo hitno izvesti krovnu konstrukciju nad crkvenim brodom i istočnim krilom samostana, izvesti preventivne konzervatorsko–restauratorske radove na zidnim slikama u crkvi i refektoriju samostana. Zatim, demontirati kamenu plastiku koja se odnosi na mramorne oltare u crkvi, nadgrobne ploče s tekstom i tri skulpture anđela. Također, zvana sa zvonika su se morala maknuti i smjestiti na sigurno.

Treći dio odnosi se na istražne radove na konstrukciji i materijalima, gdje je bilo potrebno izvesti arhitektonske snimke u pogodnom mjerilu i na njima ucrtati uočena oštećenja.¹⁶⁴ Oštećenja se odnose na proboje i pukotine, te je pored oštećenja bilo potrebno tekstualno opisati oštećenja.

5.2. PROJEKTI I RADOVI NA SAMOSTANU I CRKVI SV. FILIPA I JAKOVA

Tijekom pripremnih radova poduzeti su i konzervatorsko–istraživački radovi. Otvoreno je niz sondi u kojima su utvrđeni tragovi baroknih dekorativnih oslika u nekim samostanskim prostorijama i brojni zazidani otvori.¹⁶⁵

Otkrivena je pozicija prvotne barokne propovjedaonice s dvije molitvene niše. U crkvenom brodu je pronađena izvorna pozicija baroknog kora, otvorene su zazidane svetačke niše u interijeru crkve, utvrđen je pomak portala prvotnog trijumfalnog luka, pronađeni su i tragovi ranobaroknih pilastara koji prethode najstarijoj do tada poznatoj fazi crkve. U baroknom dijelu crkve su pronađeni slojevi staroga zidnog i svodnog oslika (slika 40).¹⁶⁶

---

¹⁶³ Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova* – pripremni radovi, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 2.

¹⁶⁴ Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova* – pripremni radovi, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 3.

¹⁶⁵ Usp. Zlatko Karač, Đuro Šimičić, *Program obnove i istražni radovi na arhitektonskom sklopu*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 102.

¹⁶⁶ Zlatko Karač, Đuro Šimičić, *Program obnove i istražni radovi na arhitektonskom sklopu*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 102.

Slika 40. Detalj svodnog oslika u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

Na zapadnom pročelju je, ispod kasnije prigradenog baroknog zvonika, pronađena svetačka niša ukrašena plastičnim motivom školjke. Iz tih primjera vidljivo je koliko je u crkvi dotada bilo nepoznatih građevinskih faza, a pred konzervatorima i projektantima bio je velik posao odabira što restaurirati, a što rekonstruirati prema uzorku metodom „faksimila“.¹⁶⁷

Osim konzervatorskih istražnih radova, bilo je potrebno izraditi dokumentaciju postojećeg stanja. Ona je obuhvaćala arhitektonske snimke s pratećim detaljnim nacrtima pojedinih sklopova. Bilo je bitno izraditi arhitektonske snimke još i prije raščišćavanja kako bi se mogle uzeti mjere teško oštećenih dijelova sklopa.¹⁶⁸ To se posebice odnosilo na srušenu krovnu konstrukciju nad transeptom koju je bilo potrebno rekonstruirati. Za unutrašnjost crkve je primijenjena metoda fotogrametrije kako bi se točno dobile mjere svoda i zidova sa sačuvanom dekoracijom.¹⁶⁹ Također je izrađena i projektna dokumentacija koja obuhvaća arhitektonske projekte, projekte konstrukcije i projekte instalacija.¹⁷⁰

Projektanti su bili iz Instituta građevinarstva Hrvatske i Studio Kušan.¹⁷¹

Osnovne konzervatorske smjernice odredile su da se na temelju rezultata dobivenih istraživačkim radovima i arhitektonskim snimkama trebaju valorizirati faze gradnje koje će pomoći

---

¹⁶⁷Zlatko Karač, Đuro Šimičić, *Program obnove i istražni radovi na arhitektonskom sklopu*, u: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: baština i obnova*, Vukovar, Gradski muzej, 1998., str. 102.

¹⁶⁸ Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova* – pripremni radovi, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 3.

¹⁶⁹ Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova* – pripremni radovi, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 4.

¹⁷⁰ Projekte je izradio studio „Kušan“ iz Zagreba, a čuvaju se u Konzervatorskom odjelu u Vukovaru

¹⁷¹ Zlatko Karač, Đuro Šimičić, *nav. dj.*, 1998., str. 103.

projektantima u prezentaciji samostana i crkve. Posebno je naglašeno da su „isključene prigradnje i nadogradnje.“¹⁷²

U prvoj fazi krenulo se s konstrukcijskom sanacijom svoda, odnosno rekonstruirana je stropna konstrukcija i urušeni dijelovi svoda. Konzervatori su odlučili da se svod nad starim dijelom crkve rekonstruira metodom „faksimila“ izvorne konstrukcije, a projektanti su izradili jednaki konstruktivni sustav i tesarske spojeve. Ravni stropovi od drveta su rekonstruirani. Svodovi su rekonstruirani u izvornom materijalu tj. opeci i u izvornom obliku. To se odnosilo i na rupe od granata na zidovima crkve. Rupe su sanirane od opeke starog formata u zidnom vezu. Nad samostanskim krilima i zvoniku tada je postavljena provizorna zaštita. (slika 41, 42, 43, 44).

Slika 41. i 42. *Konstruktivna sanacija franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova*

Slika 43. i 44. *Konstruktivna sanacija svoda franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova*

Konzervatori su odlučili da se pročelje crkve vraća na izgled prije 1960. godine prema plastici u žbuci, a otvori na pročelju su zatvoreni rekonstruiranom stolarijom i novom stolarijom po uzoru na staru (slika 45). Zvonik je restauriran, posebice u gornjem dijelu ziđa žbukom (slika 46). Lukovica i zvona su rekonstruirani po uzoru na stare, metodom „faksimila“ (slika 47).

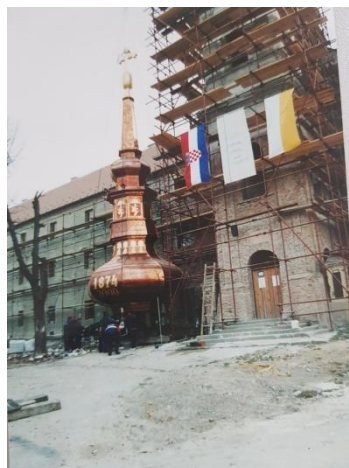
¹⁷² Usp. Dokument *Franjevački samostan i župna crkva sv. Filipa i Jakova* –konzervatorske smjernice, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Vukovar, 1998., str. 5.

Slika 45. Današnji izgled pročelja crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

Slika 46. Zvonik u tijeku obnove

Slika 47. Rekonstruirana lukovica zvonika

Samostan je, kao i crkva, ostao u starim gabaritima. Kao i kod crkve, obavljeno je cjelovito rekonstruiranje krovništva i zidova u opeci starog formata. Uređen je i dio samostana za smještaj župnog ureda, redovnika i redovnica, a osim restauriranja izvornih dijelova, u samostan su uvedene i nove električne i vodovodne instalacije (slika 48). U istočnom krilu samostana na prvom katu jedna prostorija je prenamijenjena u biblioteku, dok su ostale tri prostorije namijenjene za čuvanje muzejsko-arhivske građe (slika 49).

Slika 48. *Samostanski hodnik prije i poslije sanacijskih radova*

Slika 49. *Nova samostanska biblioteka*

Klaustar samostana uređen je tako da su lukovi u prizemlju zaštićeni staklom (slika 50, 51), ali i dalje otvoreni prema klaustru, a u hodniku ispred lukova su izloženi dijelovi svodnog oslika, dvije skulpture anđela sa zvonika i ostali ulomci arhitekture i skulpture sa crkve koji su sačuvani, a nisu restaurirani. U središtu klaustra nalazi se križ spojen od gređa koji su prvi radnici pronašli i u tom znaku je počela obnova (slika 53).¹⁷³ Dvorište samostana je također očišćeno od šute te je preuređeno u vrt, a već tada je planirana izgradnja novog pastoralnog centra na sjevernom dijelu s pogledom na Dunav.

Pastoralni centar izgrađen je 2002. godine zaslugom tadašnjeg gvardijana fra Ante Špehara. Izgrađen je na temeljima barake–kapelice koja je nakon rata korištena za misna slavlja u modernom obliku. Ima ukupno 600 četvornih metara s nekoliko dvorana i hodnik koji služi kao

¹⁷³Podatak o križu dobiven je od današnjeg gvardijana fra Ivica Jagodića, Kolovoz 2017.

izložbeni prostor. U pastoralnom centru, koji je nazvan Pastoralni centar sv. Bono, održavaju se kateheze, vjeronauk, seminari, koncerti i druga vjerska slavlja.¹⁷⁴

Slika 50. i 51. *Današnji izgled klaustra franjevačkog samostana u Vukovaru*

Slika 52. *Pogled na hodnik atrija samostana*

Slika 53. *Križ spojen od gređa u klaustru*

¹⁷⁴<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/pastoralni-centar-sv-bono-i-dom-sv-franje/>
(10. siječnja 2018.)

Slika 54. *Pastoralni centar sv. Bono*

6. DRUGA FAZA PORATNOG RESTAURIRANJA - OD 2008. DO 2015. GODINE¹⁷⁵

Druga faza poratnih radova temeljila se na restauriranju i rekonstruiranju crkvenog inventara, ali su tada obavljene i neki sanacijski radovi kao što je postavljanje podnog grijanja, elektroinstalacije i novo ozvučenje crkve.

Arhitektonski ured Studio Kušan izradio je projekt uređenja unutrašnjosti crkve.¹⁷⁶ Projekt je nastao prema konzervatorskim smjericama. U njemu je jasno naznačeno koje će se metode koristiti za svaki dio unutrašnjosti i inventar. Odlučeno je da će se zidovi crkve žbukati u bijelom tonu (slika 55) zbog toga što je zidni oslik bio teško oštećen, ali i da će se čuvati dio izvorne žbuke u dijelu apside. Žbukanje unutrašnjosti crkve izvela je osječka građevinska tvrtka Monte Mont. Oni su izradili novi pod u crkvi (slika 56). Novi pod u crkvi je rađen metodom faksimila, a pločice su nabavljene posredstvom Njemačke iz Maroka.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ U poglavlju će biti korištena dokumentacija iz Konzervatorskog odjela u Vukovaru

¹⁷⁶ Studio „Kušan“, projektni rad: *Uređenje unutrašnjosti crkve sv. Filipa i Jakova*, u: Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru, 2010. godine

¹⁷⁷ Isto.

Slika 55. *Žbukanje interijera crkve*

Slika 56. *Postavljanje pločica na pod crkve*

Slika 57. *Restaurirani posvetni križevi*

Slika 58. *Rekonstruiranje oltara*

Rekonstruiran je zidni oslik na zidu pjevališta, vitraji na prozorima i restaurirano je dvanaest posvetnih križeva u baroknom dijelu crkve (slika 57).¹⁷⁸ Rekonstruiran je i crkveni inventar. To se odnosilo na oltare u starom i novom dijelu crkve (slika 58). Glavni oltar sv. Filipa i Jakova je u potpunosti rekonstruiran, kao i oltar sv. Bone gdje je postavljena izvorna škrinja s moćima sv. Bone. Oltar sv. Franje je također rekonstruiran te je u njega postavljen kip sv. Franje Asiškog koji se nalazio u srušenom konzolnom istaku uz svetište.

U starom dijelu crkve rekonstruiran je prema postojećoj dokumentaciji oltar Majke Božje Lurdske i oltar sv. Ante Padovanskog. U novom dijelu crkve još je bilo planirano postavljanje rekonstruiranog oltara Žalosne Gospe, no ipak ga se odlučilo drugačije prezentirati. O ovom oltaru bit će detaljnije riječ u zasebnom poglavlju. Ostali dio crkvenog inventara prema

¹⁷⁸ Iz dokumentacije u Konzervatorskom odjelu u Vukovaru, studio „Kušan“, projektni rad: *Uređenje unutrašnjosti crkve sv. Filipa i Jakova*, 2010. godine

projektu je također rekonstruiran, kao što su crkvene klupe i dvije ispovjedaonice. Izvedeno je i rekonstruiranje rešetke ograde pjevališta, kao i ograde i kućišta baroknih orgulja metodom faksimila (slika 59). Oratorij iz kojeg se misa mogla pratiti iz samostana je na otvoru dobio novu staklenu ploču kako bi se i dalje mogla pratiti misa (slika 60).

Konzervatori su odlučili da se reljefi i baldahin propovjedaonice, zatim mramorna nadgrobna ploča pl. Ivana Benka na sjevernom zidu i mramorna ploča grofova Eltz postave u crkvu u svrhu muzejske reprezentacije.¹⁷⁹ Jedino je rekonstruirano brončano raspelo na mramornoj ploči grofova Eltz prema postojećoj dokumentaciji. Na kraju su konzervatori predložili da se uredi kapela uz ulaz crkve te da se u nju postavi oštećeno raspelo koje su nazvali „Spaljeni Krist“, a kojeg je papa Ivan Pavao II. posvetio prilikom posjeta Hrvatskoj.¹⁸⁰ Ova ideja nije realizirana, a danas je ostatak raspela izloženo u svetištu crkve (slika 61).

Glavna zamisao u prezentaciji crkvene unutrašnjosti temeljena je na rekonstruiranju onih dijelova koje je moguće putem postojeće dokumentacije rekonstruirati, a ono što je bolje sačuvano prezentirati na:

„muzeološki način gdje novi oltari služe kao izložbeni okvir za prezentaciju sačuvanog. Na taj način smo nastojali sačuvati kontinuitet svih slojeva prisutnih iz povijesti crkve nadodajući i suvremeni sloj koji se ogleda isključivo u mobilijaru, novoj rasvjeti i novom ozvučenju.“¹⁸¹ (slika 62)

Tijekom 2008. godine su poduzeti i konzervatorsko–restauratorski radovi na zidnom osliku u refektoriju samostana, a rekonstruirani su i blagovaonski stolovi za refektorij (slika 63, 64).

---

¹⁷⁹ Iz dokumentacije u Konzervatorskom odjelu u Vukovaru, studio „Kušan“, projektni rad: *Uređenje unutrašnjosti crkve sv. Filipa i Jakova*, 2010. godine

¹⁸⁰ Iz dokumentacije u Konzervatorskom odjelu u Vukovaru, studio „Kušan“, projektni rad: *Uređenje unutrašnjosti crkve sv. Filipa i Jakova*, 2010. godine

¹⁸¹ Isto.

Slika 59. Pogled na pjevalište i orgulje

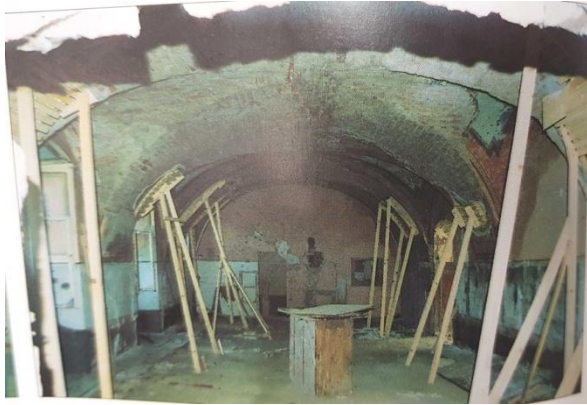
Slika 60. Restaurirani oratorij

Slika 61. Ostatak raspela nazvan „Spaljeni Krist“, svetište crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

Slika 62. Rekonstruirani oltari u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

Slika 63. Fiksiranje svodnih oslika u samostanskom refektoriju

Slika 64. Restaurirani svodni oslik i rekonstruiranje blagovaonskog stola

6.1. RESTAURIRANJE OLTARA GOSPE ŽALOSNE

Još 2000. godine na održanom sastanku za uređenje unutrašnjosti crkve sv. Filipa i Jakova tadašnji gvardijan samostana pater Zlatko Špehar predložio je da se oltar Gospe Žalosne „obnovi“ tako da mu se dodijeli liturgijska i povijesna memorija stradalima u Domovinskom ratu.¹⁸²

Kako bi se pojačao dojam memorije stradalima u Domovinskom ratu cijeli zid iza oltara nije ožbukano, već je ostavljena vidljiva crvena opeka s „rupama“, a oltar je konzerviran u „ranjenom“ obliku. Oltar je bio razrušen u šezdeset dijelova, a oni su u svrhu reprezentacije „zalijepljeni“ kako bi se dobio konačan izgled „ranjenog“ oltara (slika 65, 66). Nedaleko od oltara, na zidu svetišta, nalazi se jedna od dvadeset i dvije rupe u koju je trebao biti postavljen eksploziv kada se htjelo crkvu u potpunosti srušiti. Ona je danas zaštićena staklom i prezentirana s opisom i objašnjenjem (slika 67).

Slika 65. Konzerviranje oltara Žalosne Gospe u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

¹⁸² Zapisnik sa sastanka održanog 17. veljače 2000. godine u prostorima Ureda u Vukovaru, predmet: *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova u Vukovaru*, zapisnik sastavio: dipl. ing. arh. Damir Filipović, Vukovar, 17. veljače 2000. godine, str. 1., dokument se čuva u arhivu Konzervatorskog odjela u Vukovaru

Slika 66. Današnji izgled oltara Žalosne Gospe

Slika 67. Rupa u zidu svetišta crkve u koju je bio postavljen eksploziv

6.2. KRIPTA SPOMENA VUKOVARSKIH ŽRTAVA

Završna faza uređenja crkvenog interijera odnosila se na uređenje kripe. Kripta je restaurirana tijekom 2015. i 2016. godine. Tijekom vojne okupacije Vukovara kripta je stradala, a uništeno je 15 sarkofaga obitelji Eltz. Tijekom obnove bila je zatvorena za javnost, a 2015. dovršen je projekt njezine obnove.¹⁸³ Iz projekta se saznaje da je žbuka djelomično otpala zbog djelovanja atmosferilija, a pod i stubište su bili uništeni. Prema projektu bilo je predviđeno da kripta postane

¹⁸³ Iz dokumentacije u Konzervatorskom odjelu u Vukovaru, studio „Kušan“, projektni rad: *Uređenje interijera crkve - Glavni i izvedbeni projekt, Konceptija obnove interijera kripe crkve*, lipanj 2015., str. 12.

memorijalna kapelica.¹⁸⁴ Prvi dio kripte je preuzeo tu ulogu i u njega je postavljen oltar sa svetohraništem, zidovi su ožbukani te je postavljen novi pod (slika 69). Drugi dio kripte zadržao je prvotnu funkciju. Ispod poda postavljene su sve pronađene kosti, a zapečaćene su pravokutnom pločom na podu. Na podu su postavljena tri restaurirana sarkofaga, a na bočnom zidu su na mramornoj ploči ispisana imena pokopanih (slika 70).¹⁸⁵ Također pri uređenju poda su izvršena arheološka istraživanja. Kripta je dobila naziv: *Kripta spomena Vukovarskih žrtava*.

Slika 68. *Radovi u kripti*

Slika 69. *Prvi dio kripte – memorijalna kapelica*

Slika 70. *Drugi dio kripte*

---

¹⁸⁴ Iz dokumentacije u Konzervatorskom odjelu u Vukovaru, studio „Kušan“, projektni rad: *Uređenje interijera crkve - Glavni i izvedbeni projekt, Konceptija obnove interijera kripte crkve*, lipanj 2015., str. 12.

¹⁸⁵ Isto.

ZAKLJUČAK

Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova pripadaju u najstarija sakralna barokna izdanja u Vukovaru. Mjesto na kojem je izgrađen sklop bilo je i u povijesti važno. Uzvisina s koje se pruža pogled na suprotnu obalu Dunava te na drugoj strani ravnice bilo je dobro strateško mjesto za gradnju utvrde u srednjem vijeku. Utvrda Vukovo nije sačuvana, ali se sa sigurnošću može reći da je ona tada bila glavna točka u obrani grada te je dominirala panoramom tadašnjeg Vukovara. Crkva sv. Filipa i Jakova građena je od 1723. do 1733. godine, a samostan od 1723. do 1754. godine. Upravo zahvaljujući konzervatorskim istraživanjima koja su poduzeta nakon ratne opsade Vukovara, utvrđeno je nekoliko glavnih faza izgradnje samostanskog sklopa i crkve sv. Filipa i Jakova: u prvoj fazi gradi se jednostavna jednobrodna crkvice, a pored nje samostan s tri jednokatna krila (1733.-1736.). U drugoj fazi se gradi drugi kat krila samostana jer se osniva i studij filozofije (1756.), a u trećoj fazi se gradi na zapadnom pročelju današnji zvonik (1776.). U posljednjoj je fazi arhitekt Richard Jordan izgradio izgled crkve koji će postojati do ratne opsade Vukovara 1991. godine. On je produžio crkvu na istočnoj strani, pa tako ona svojom dužinom od 58 metara pripada jednim od najvećih crkvi u Hrvatskoj. U crkvi se nalazio i vrijedan umjetnički inventar koji su činili oltari s oltarnim slikama, propovjedaonica te na unutrašnjoj strani zapadnog pročelja kor s orguljama i pjevalištem. Kako je franjevačka zajednica vrlo rano utemeljila studij filozofije, tijekom vremena su skupljane i rijetke umjetničke knjige, koje će nakon popravka, pregradnje i restauriranja sklopa biti smještene u samostansku biblioteku.

Vukovar je preživio osmanlijsku opsadu, no nije bio spreman za još onu iz 1991. godine. Vojnu opsadu Vukovara činila je Jugoslavenska narodna armija (JNA) i paravojne snage iz Srbije. Započela je 24. kolovoza 1991. i trajala je ukupno 86 dana, do 18. studenog 1991., kada je Vukovar vojno pao u ruke opsjedatelja. Tijekom opsade je uzastopnim i svakodnevnim gađanjem eksplozijama i zračnim projektilima stradao čitav grad. Stanovništvo je protjerano i ubijano, a stradavali su stambeni objekti i spomenici kulture. Dvorac Eltz bio je većinom razrušen, a franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova teško oštećeni.

Već tijekom ratnih godina nadležne institucije za očuvanje spomenika kulture slali su apele za pomoć, no ni međunarodni pravni sustavi nisu uspjeli zaustaviti napadače kojima je cilj bio uništavanje gradova, brisanje tragova identiteta hrvatske države, pa i kršćanske sakralne građevine. Tijekom 86 dana vojne opsade Vukovara na franjevački samostan i crkvu sv. Filipa i Jakova pao je velik broj projektila te su gotovo u potpunosti uništeni. Također su opljačkane

umjetnine i knjige i odnesene u Srbiju. Dio umjetnina je vraćen nakon rata i poslan u Restauratorski zavod u Zagreb na restauriranje. Šteta je bila golema, a samostan i crkva su uvršteni među pet prioriternih objekata koje je trebalo restaurirati.

Restauriranje franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova može se okvirno podijeliti u dvije faze. U prvoj fazi su radovi započeli 1998., a trajali su do 2001. godine. Druga faza radova obuhvaćala je period od 2008. do 2015./2016. godine, zaključno s uređenjem prostora kripte crkve.

Osnovne konzervatorske smjernice u uređenju franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova bile su da se dijelovi arhitektonske građe koje je nemoguće restaurirati, rekonstruiraju metodom „faksimila“ uz korištenje povijesnih izvora i fotodokumentacije. Restauriranje se uglavnom odnosilo na umjetnine koje nisu toliko stradale. Također je odlučeno da se zidni oslik unutrašnjosti crkve neće rekonstruirati, već će se zidovi ožbukati u bijelom tonu. Ono što se izdvaja kada se prođe brod crkve je s desne strane velika zidna površina u crvenoj opeci i na njoj oltar Žalosne Gospe spojen od očuvanih dijelova. Ovdje je napravljen kompromis između restauratorske ideje da se oltar potpuno rekonstruira i gvardijana samostana da se ostavi „ranjen“ te time postane svojevrsna memorijalna kapela žrtava Domovinskog rata. U široj slici grada, crkva ima izuzetno bitno značenje. Ona je jedan od tri glavna „simbola“ sjećanja na razaranja Vukovara. Prvi i svakako najviše prepoznatljiv je Vodotoranj, koji trenutno prolazi kroz obnoviteljske radove. Drugi simbol stradanja Vukovara, ujedno i „postaja hodočašća“ jest dvorac Eltz. On je u potpunosti rekonstruiran jer je sačuvana dokumentacija bila bogata. Danas su u njemu smještene prostorije Gradskog muzeja Vukovar. Treća „postaja“ je crkva s. Filipa i Jakova u kojem se obilazi „Ranjeni Isus“, oltar Žalosne Gospe i kripta crkve.

Ovim radom prikupljeni su podaci koji se nalaze u referentnoj literaturi, a povezani su s franjevačkim samostanom i crkvom sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, a isto tako je i analizirana dokumentacija Konzervatorskog ureda u Vukovaru koja se odnosi na restauriranje franjevačkog sklopa u Vukovaru. Tako oni mogu poslužiti kao podloga ili polazište u daljnjem istraživanju ili pak kao svojevrsan „vodič“.

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Pogled na ostatke Vučedolske kulture, Vučedol, između 3 000 pr. Kr. i 2 200 pr. Kr. <https://croatia.hr/hr-HR/Naslovna/Pronadite-inspiraciju-za-vas-savršeni-vikend/Tisucljetna-povijest-zlatne-ravnice> (pristup 11. veljače 2018.)

Slika 2. Karta s prikazom Vukovske županije (Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 123.)

Slika 3. Veduta Vukovara 1608. godine: prema M. Prandstätteru, Arhiv Hrvatske, Zagreb, (Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 126.)

Slika 4. Rektificirani plan baroknog Vukovara krajem XVIII. stoljeća (crtež Z. Karač, (Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 267.)

Slika 5. Pogled na dvorac Eltz, 1960. godine, (izvor: Gradski muzej Vukovar; fototeka Osijek), <http://ilok-vukovar-vucedol.min-kulture.hr/Katalog.aspx?id=1> (pristup 11. veljače 2018.)

Slika 6. Sveti Franjo Asiški (<http://ofs.hr/o-nama/>, pristup 11. veljače 2018.)

Slika 7. Pogled na blagovaonicu u franjevačkom samostanu prije razaranja (Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 28.)

Slika 8. Pogled na franjevački samostan sa crkvom sv. Filipa i Jakova (razglednica, oko 1910.), (Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 269.)

Slika 9. Približna arhitektonska snimka vukovarskog franjevačkog sklopa (Auto-CAD B. Uršić. 1997.), (Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 27.)

Slika 10. i Slika 11. Pogled iz klaustara na samostanska krila, 25. rujna 1968.godine, foto: R. Bartolović (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 12. Tlocrt franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, izradio: studio „Kušan“, Zagreb (dokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 13. Nacrt južne strane crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, studio „Kušan“, Zagreb, (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/> stranici pristup 11. veljače 2018.)

Slika 14. Nacrt sjeverne strane crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, studio „Kušan“, Zagreb (dokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 15. *Nacrt zapadnog pročelja crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, studio „Kušan“, Zagreb* (dokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 16. *Pogled na toranj/zvonik na zapadnom pročelju, 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 17. *Eksterijer bočne kapele crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 18. *Pogled na bočnu fasadu crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 25. rujna 1968., foto: R. Bartolović* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 19. *Pogled na apsidu crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 15. ožujka 1968., foto: R. Bartolović* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 20. *Interijer crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru prije razaranja 1991. godine* (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/> pristup 11. veljače 2018.)

Slika 21. *Glavni oltar sv. Filipa i Jakova, 1899., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 22. *Oltar sv. Bonifacija, 1912., tvrtka Zoratti iz Maribora, crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar* (<http://filipjakov-vu.com/proslava-blagdana-sv-bone> pristup 11. veljače 2018.)

Slika 23. *Albert Gadottin i Karlo Borielo, Oltar Žalosne Gospe, 1918., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 24. *Oltar sv. Antuna Padovanskog, 1907., tvrtka Ferdinanda Stufflessera ili tvrtka Zambach i Ivan Müller, crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 25. *Oltar Majke Božje Lurdske, 1897., crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 26. *Oltar sv. Franje Asiškog, 1912., tvrtka Zoratti iz Maribora, crkva sv. Filipa i Jakova, Vukovar* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 27. *Razrušeni franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakova u Vukovaru* (http://photos.wikimapia.org/p/00/01/14/67/99_big.jpg pristup 11. veljače 2018.)

Slika 28. *Pogled na razrušeno pročelje crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru 1997. godine* (Fra Marko Kurolt, *nav. dj.*, 2013., str. 65.)

Slika 29. *Pogled na razrušenu apsidu crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru* (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/> pristup 11. veljače 2018.)

Slika 30. *Pogled na razrušeni franjevački samostan u Vukovaru, 2. listopada 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 31. *Pogled na razrušeni franjevački samostan u Vukovaru, 2. listopada 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 32. *Pogled na razrušeni interijer crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 33. *Pogled na razrušeni oltar Žalosne Gospe u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 34. *Pogled na uništeno svetište crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru* (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/> pristup 11. veljače 2018.)

Slika 35. *Pogled na uništenu kriptu u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 36. *Pogled na menzu glavnog oltara u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2006.* (slika je bila izložena na zidu hodnika klaustara franjevačkog samostana u Vukovaru, kolovoz 2017.)

Slika 37. *Knjige iz franjevačkog samostana u Vukovaru pohranjene u franjevačkom samostanu u Zemunu* (Fra Marko Kurolt, *nav. dj.*, 2013., str. 73.)

Slika 38. *Detalj razrušenog interijera crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.*, (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 39. *Uništeni vitraji na prozoru crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 2. listopada 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 40. *Detalj svodnog oslika u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, 1997.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 41. i 42. *Konstruktivna sanacija franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova, 1999.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 43. i 44. *Konstruktivna sanacija svoda franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova, 1999.* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 45. *Današnji izgled pročelja crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 46. *Zvonik u tijeku obnove* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 47. *Rekonstruirana lukovica zvonika* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 48. *Samostanski hodnik prije i poslije sanacijskih radova* (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/obnova-crkve-i-samostana/> pristup 12. veljače 2018.)

Slika 49. *Nova samostanska biblioteka* (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/samostanska-knjiznica-i-arhiv/> pristup 12. veljače 2018.)

Slike 50. i 51. *Današnji izgled klaustura franjevačkog samostana u Vukovaru* (fotografije ustupio fra Ivica Jagodić, 7. veljače 2018.)

Slika 52. *Pogled na hodnik atrija samostana*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 53. *Križ spojen od gređa u klausturu*, kolovoz 2017. (foto: Mateja Moser)

Slika 54. *Pastoralni centar sv. Bono* (<http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/pastoralni-centar-sv-bono-i-dom-sv-franje/> pristup 12. veljače 2018.)

Slika 55. *Žbukanje interijera crkve* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 56. *Postavljanje pločica na pod crkve* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 57. *Restaurirani posvetni križevi* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 58. *Rekonstruiranje oltara* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 59. *Pogled na pjevalište i orgulje*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 60. *Restaurirani oratorij*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 61. *Ostatak raspela nazvan „Spaljeni Krist“, svetište crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 62. *Rekonstruirani oltari u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 63. *Fiksiranje svodnih oslika u samostanskom refektoriju (Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova* (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 102.)

Slika 64. *Restaurirani svodni oslik i rekonstruiranje blagovaonskog stola* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 65. *Konzerviranje oltara Žalosne Gospe u crkvi sv. Filipa i Jakova u Vukovaru* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 66. *Današnji izgled oltara Žalosne Gospe*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 67. *Rupa u zidu svetišta crkve u koju je bio postavljen eksploziv*, 10. veljače 2018. (foto: Mateja Moser)

Slika 68. *Radovi u kripti* (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru)

Slika 69. *Prvi dio kripe – memorijalna kapelica* (fotografiju ustupio fra Ivica Jagodić, 7. veljače 2018.)

Slika 70. *Drugi dio kripe* (fotografiju ustupio fra Ivica Jagodić, 7. veljače 2018.)

LITERATURA

1. Milan Balić, *Spomenici kulture Osijeka, Vukovara i Đakova*, Povijesno društvo Osijek, Osijek, 1978.
2. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne hrvatske*, u: *Tisuću godina hrvatskog kiparstva* (katalog izložbe), MGC, Zagreb, 1997., str. 221.-262.
3. O. Placido Belavić, *Povijest samostana i župe Vukovarske*, II. izdanje, Tiskara „Novo Doba“, Vukovar, 1928.
4. Branko Borković, *Borbe u Vukovaru 1991.*, u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 428.
5. Mario Braun, *Restauriranje spašenih slika*, u: *Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova* (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 89.-99.
6. PaškalCvekan, *Vukovar i franjevci: povijesno kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Vukovaru prigodom 760 godina prvog pismenog spominjanja Vukovarske županije i 250 godina postojanja Franjevačkog samostana u Vukovaru*, Izdaje autor PaškalCvekan, Vukovar, 1980.
7. Đurđica Cvitanović, *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja*, knjiga I., DPUH, Zagreb, 1985.
8. *Vukovar: vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Nakladna kuća Dr. Feletar, Koprivnica, 1994.
9. Josip Esterajher, *Na tlu herojskog Vukovara*, u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 443.-454.
10. Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, SN Liber, Institut za povijest umjetnosti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982., str. 1.-382.
11. Vlado Horvat, *Franjevci i Vukovar*, u: Placido Belavić, *Crtice iz prošlosti Vukovara* [ur. Vlado Horvat], Gradski muzej Vukovar u Zagrebu, Zagreb, 1993.

12. ***Rušenje franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova u Vukovaru u velikosrpskoj agresiji 1991. godine***, u: ***Razgovori duhovni od svetog Bone mucsenika ... od o. Fra Antuna Thomassevichia*** [ur. Vlado Horvat], Gradski muzej Vukovar u Zagrebu, Zagreb, 1994. str. 69.-71.
13. Vlado Horvat, ***Franjevci i Vukovar***, u: ***Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova*** (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 9.-21.
14. Vlado Horvat, Filip Potrebica, ***Središte srednjovjekovne vukovske/vukovarske županije***, u: ***Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*** [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 110.-126.
15. Vlado Horvat, Filip Potrebica, ***Vukovar i okolica pod turskom/osmanskom vlašću***, u: ***Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*** [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 126.-138.
16. Franjo Emanuel Hoško, ***Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća***, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000.
17. Josip Jurčević, ***Društveno – politički odnosi 1990/1991.***, u: ***Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*** [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str.405.-428.
18. Fra Branimir Kosec, Fra Ante Perković, Fra Ivan Mikić, Fra Slavko Antunović, Fra Smiljan Berišić, ***Vukovarski franjevci u Domovinskom ratu – ratne i uzničke zabilješke***, Franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1997.
19. Zlatko Karač, ***Arhitektonski sklop i urbano okruženje***, u: ***Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova*** (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 23.-37.
20. Zlatko Karač, Đuro Šimičić, ***Program obnove i istražni radovi na arhitektonskom sklopu***, u: ***Vukovar – pripremajući povratak, Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba: Baština i obnova*** (katalog izložbe), Gradski muzej Vukovar, Vukovar, 1994., str. 101.-103.
21. Zlatko Karač, ***Gradograditeljstvo i graditeljstvo na tlu Vukovara od prapovijesti do kraja osmanske vlasti***, u: ***Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*** [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 138.-155.

22. Zlatko Karač, *Urbanistički razvoj i arhitektonska baština Vukovara od baroka do novijeg doba (1687 – 1945)*, u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 267.- 300.
23. Zlatko Karač, *Vukovarske crkve i kapele [Spomenici hrvatskog trajanja]*, Vukovarske novine, Zagreb, (21.12.1991.), 63:10-11
24. Zlatko Karač, *Prioritet samostana i crkve [Obnova Vukovara i vjerske baštine]*, Vukovarske novine, Zagreb, (9.4.1997.), 116:5
25. Mario Kokaj, *Počinke obnova u ratu uništene franjevačke kriptе*, Glas Slavonije, Osijek, (10.9.2015.),
26. Fra Branimir Kosec, Fra Ante Perković, *Kronika franjevačkog samostana u Vukovaru – Godine progonstva i povratka*, Ogranak Matice Hrvatske Vukovar, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, Vukovar, 2009.
27. Fra Marko Kurolt, *Treba li sve zaboraviti?! – spašavanje vukovarskog kulturnog blaga – Dnevnički zapisi, 1991. – 1999.*, Ogranak Matice hrvatske Vukovar, Franjevački samostan u Vukovaru, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i metoda, Zagreb – Vukovar, 2013.
28. Davor Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013.
29. Sena Sekulić Gvozdanović, *Obnova grada Vukovara: načela i prijedlozi*, u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 483.- 495.
30. Branka Šulc, *Razorena spomenička baština i opljačkana kulturna dobra*, u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* [gl. ur. Igor Karaman], Zagreb, Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994., str. 461.-483.

OSTALI IZVORI:

31. Dokumentacija Uprave za zaštitu kulturne baštine Konzervatorski odjel u Vukovaru
32. Fotodokumentacija Konzervatorskog odjela u Vukovaru
33. <http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/>
34. <http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/obnova-crkve-i-samostana/>
35. <http://filipjakov-vu.com/o-nama/samostan-i-crkva-sv-filipa-i-jakova/pastoralni-centar-sv-bono-i-dom-sv-franje/>

SUMMARY

Church of St. Philip and James and the Franciscan monastery belong to the most important baroque buildings in the town of Vukovar. Church of St. Philip and James were built from 1723 to 1733, and the monastery from 1723 to 1754. After that, there were subsequent upgrades and remodeling, and the most significant remodeling was at the end of the 19th century according to Richard Jordan's project. The church is a one-nave building with a tower / bell tower on the front, and a transept with three beams and three side chapels continues to the ship and is completed by a semicircular apse. The monastery consists of three wings and has a cloister and a monastery courtyard.

During the three-month military siege of Vukovar in 1991 by the Yugoslav People's Army (JNA) and paramilitary forces from Serbia, the monastery was severely damaged by a large number of missiles, and later included in the five priority buildings needed to be preserved. The restoration of the Franciscan monastery started in 1998 and lasted until 2015/2016. With the restoration of damaged parts, much of the church and monastery has been reconstructed by the "facsimile" method with the use of historical sources and photographic documentation.

In the church there is the altar of the Sorrowing Virgin, which is preserved in "wounded" form, so that the parts of the destroyed altar are merged into the whole, and the wall behind the altar is left besieged. The crypt of the church was reconstructed in modern forms with three restored sarcophagi. These two together with the "Wounded Jesus", which is the rest of the crucifix, mark the three stations that the believers visit when entering the church.

Key words: Baroque, Homeland War, Franciscan Church, conservation, war destruction, restoration, Vukovar